

Αντιπροσωπευτικά έργα

- Piers ΒΕΙΡΝΕ, «Between Classicism and Positivism: Crime and Penalty in the Writings of Gabriel Tarde», *Criminology*, 25, 1987 (785-819)
- Emile DURKHEIM, *De la division du travail social*, Alcan, Paris 1893 (επιμέλεια: PUF, Paris 1960)
- Emile DURKHEIM, *Les règles de la méthode sociologique*, Alcan, Paris 1895 (ελληνική έκδοση: Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου, μετάφραση: Α. Μουσούπου, Gutenberg, Αθήνα 1978)
- Emile DURKHEIM, *Le Suicide. Etude de sociologie*, Alcan, Paris 1897 (1930)
- Ιάκωβος ΦΑΡΣΕΔΑΙΚΗΣ, *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Νομική Βιβλιοθήκη 1990 (Βλ. σχετικά κείμενα των Manouvrier, Durkheim και Tarde, σελ. 297-384)
- André-Michel GUERRY, *Essai sur la statistique morale de la France*, Paris 1833
- André-Michel GUERRY, *Statistique morale de l' Angleterre comparée avec la statistique morale de la France*, Paris 1864
- Ruth R. KORNHAEUSER, *Social Sources of Delinquency. An Appraisal of Analytic Models*, Univ. of Chicago Press, Chicago, London 1978
- J. A. LACASSAGNE, «Marche de la criminalité en France de 1825 à 1880», *Revue scientifique* 674, 1881
- J. A. LACASSAGNE, «Des résultats positifs et indiscutables que l' anthropologie criminelle peut fournir à l' élaboration ou l' application des lois», in: *5ème Congrès International d'Anthropologie Criminelle*. Rapports, 1. Tome, Amsterdam 1901
- Alfred A. UNDESMITH, Yale LEVIN, «The Lombrosian Myth in Criminology», *American Journal of Sociology*, vol. 42, 1937 (653-671)
- Robert NISBET, *The Sociology of Emile Durkheim*, Oxford University Press, New York 1974

- Michael PHILLIPSON, *Sociological Aspects of Crime and Delinquency*, Routledge & Kegan Paul, London 1971
- Adolphe - Jacques QUETELET, *Sur l' homme et le développement de ses facultés ou essai de physique sociale*, Bachelier, Paris 1835
- Adolphe - Jacques QUETELET, *Du système social et des lois qui le régissent*, Quinquain, Paris 1848
- Gabriel TARDE, *La criminalité comparée*, Alcan, Paris 1886
- Gabriel TARDE, *La philosophie pénale*, Alcan, Paris 1890
- Gabriel TARDE, *Etudes pénales et sociales*, Alcan, Paris 1891
- William I. THOMAS, *The Unadjusted Girl*, 1923 (repr. Montclair, New Jersey 1969)

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Κοινωνική παθολογία - Κοινωνική αποδιοργάνωση

Μία από τις πρώτες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του εγκλήματος υπήρξε η «κοινωνική παθολογία» (βλ. M. B. Clinard, R. F. Meier 1979, 61 σπ.), η οποία αναπτύχθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και εξακολούθησε ως τα τέλη της δεκαετίας του '30. Η θεωρία αυτή, βασισμένη σε μια οργανική αναλογία, παρομοιάζε τη λειτουργία της κοινωνίας με αυτήν ενός βιολογικού οργανισμού. Οι θεωρητικοί της κοινωνικής παθολογίας υποστήριζαν ότι σε μια κοινωνία υφίστανται ορισμένα καθολικά κριτήρια για το χαρακτηρισμό της ως υγιούς, αλλά ταυτόχρονα είναι δυνατό οι κοινωνίες να αναπτύξουν παθολογίες ή ανωμαλίες, όπως είναι το έγκλημα, κατ' αναλογία προς τις ασθένειες που προσβάλλουν έναν υγιή οργανισμό.

Οι καταστάσεις που θεωρούνται παρεκκλίσεις είναι αυτές που πλήττουν τις «ομάδες» ή «επιθυμητές» λειτουργίες

γίες της κοινωνίας. Με δεδομένη την αντίληψη της κοινωνίας ως οργανισμού, είναι αυτονόητο ότι αυτή πρέπει να διατηρείται υγιής, ενώ η παθολογία είναι ανεπιθύμητη, άρα «βλαβερή». Για την κοινωνική παθολογία, λοιπόν, τα κοινωνικά προβλήματα δεν αποτελούν παρά παραβίαση των ηθικών προσδοκιών και τα άτομα που παρεκκλίνουν από αυτές τις προσδοκίες δεν μπορεί να είναι υγιή.

Έτσι, στο χώρο της κοινωνιολογίας αναπτύχθηκε η αντίληψη ότι στο επίκεντρο των φαινομένων που χαρακτηρίσαν ως κοινωνική παθολογία βρίσκονται προβλήματα δυσπροσαρμοστικότητας προσωπικού χαρακτήρα, όπως η βεβαρημένη κληρονομικότητα, η οργανική ασθένεια, ο αλκοολισμός, η έλλειψη μόρφωσης, η ανηθικότητα, κ.ά.

Για να γίνει καλύτερα κατανοητό το ιδεολογικό υπόβαθρο της θεωρίας της κοινωνικής παθολογίας, θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι οι περισσότεροι οπαδοί της προέρχονταν από μικρές αγροτικές κοινότητες όπου είχαν ανατραφεί με έντονη την αίσθηση της παράδοσης και της θρησκείας καθώς και μια δυσηλιότητα προς την κοινωνική αλλαγή. Σαν αποτέλεσμα, ανέπτυξαν μια ηθικολογική αντίληψη για την παρέκκλιση και εν γένει για τα κοινωνικά προβλήματα. Δεν χρησιμοποιήσαν κάποιο κανονιστικό πρότυπο για την κρίση ατόμων και συμπεριφορών, αλλά ένα ηθικολογικό πρότυπο με βάση το οποίο καθοριζόταν ποια συμπεριφορά ήταν αποδεκτή και ποια παρεκκλίνουσα.

Φυσικά, είναι αυτονόητο ότι είναι εντελώς αδύνατο να σταθούν σήμερα τέτοιοι είδους απόψεις: Η απλούστερη κριτική που θα μπορούσε να ασκηθεί κανείς σε αυτήν την οργανική αναλογία είναι ότι, ακόμη και αν είναι εφικτός ο καθορισμός της έννοιας του παθολογικού σε ό,τι αφορά το βιολογικό οργανισμό (πρόγραμμα που είναι αρκετά αμφισβητήσιμο), είναι εντελώς αδύνατο να θέσει κανείς κριτήρια «υγείας» στη λειτουργία μιας κοινωνίας.

Η αμφισβήτηση των «καθολικών» αξιών στην κοινωνία και η ανάπτυξη της «πολιτισμικής σχετικότητας» στο χώρο της κοινωνιολογίας, έφεραν το τέλος της θεωρίας της κοινωνικής παθολογίας. Οι έντονες κοινωνικές αλλαγές που ακο-

λούθησαν τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο και η μεγάλη οικονομική κρίση, σε συνδυασμό με τη μεταναστροφή, την αστικοποίηση και την έντονη εκβιομηχάνιση, που εμφανίζονται στις Ηνωμένες Πολιτείες, έδωσαν νέα ερεθίσματα στους κοινωνιολόγους για κάποιες εναλλακτικές αναλύσεις των κοινωνικών προβλημάτων και ειδικότερα της παρέκκλισης. Η κατάσταση επιτάχθηκε από το γεγονός ότι, εξαιτίας του μεταναστευτικού ρεύματος, άτομα προερχόμενα από ποικίλα πολιτισμικά πλαίσια έπρεπε να ενταχθούν στις αστικοποιημένες περιοχές όπου θα έβρισκαν εργασία.

Το φαινόμενο αυτό επηρέασε βαθύτατα την εγκληματολογική σκέψη, στο χώρο τουλάχιστον της κοινωνιολογίας, σε όλη της την εξέλιξη. Έτσι, γύρω στα 1920 αναπτύχθηκε από τους W. Thomas και F. Znaniecki καθώς και τον Charles Cooley η έννοια της «κοινωνικής αποδιοργάνωσης», η οποία επικράτησε ως τα τέλη του 1950 (βλ. M. B. Clinard, R. F. Meier 1979, 63 επ.).

Σύμφωνα με τη νέα αυτή άποψη, «η παρέκκλιση ήταν το αποτέλεσμα της άνωσης ανάπτυξης της κοινωνίας όπου επικρατούν ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές και έντονες συγκρούσεις. Μια κοινωνία θεωρείται οργανωμένη όταν τα μέλη της έχουν αναπτύξει κάποια συναίνεση όσον αφορά τις βασικές αξίες και κανόνες. Με άλλα λόγια, κοινωνική οργάνωση (τάξη) υφίσταται μόνον όταν υπάρχει υψηλός βαθμός συνοχής ανάμεσα σε άτομα και θεσμούς μέσα στην κοινωνία. Η συνοχή αυτή αφορά, κατά κύριο λόγο, τη συναίνεση ως προς τους στόχους που πρέπει να επιδιώκονται (αξίες) και, από την άλλη, ως προς τους κανόνες συμπεριφοράς. Η κοινωνική αποδιοργάνωση εμφανίζεται όταν διαταράσσονται οι κανόνες και οι αξίες. Βασική θέση, λοιπόν, της θεωρίας είναι ότι η σύγκρουση και η κοινωνική αποδιοργάνωση είναι πολύ πιθανότερο να ενταθούν σε περιόδους ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών, όταν διαταράσσεται η κοινωνική ισορροπία. Παράλληλα με την κοινωνική αποδιοργάνωση αυξάνονται και τα ποσοστά εγκληματικότητας».

Οι έρευνες των θεωρητικών της κοινωνικής αποδιοργάνωσης επικεντρώθηκαν στις μεγαλουπόλεις, και συγκεκριμένα

μένα σε περιοχές που ονόμασαν «αποδιοργανωμένες», οι οποίες ήταν, κατά κύριο λόγο, φτωχογειτονίες (slums) που χαρακτηρίζονταν από υψηλό βαθμό εγκληματικότητας, πορνείας, ψυχικών ασθενειών, αυτοκτονίας, και άλλων μορφών παρεκκλίουσας συμπεριφοράς. Θεωρήθηκε ότι συντελούσαν αλλαγές στην οικολογική και χωροταξική ανάπτυξη της πόλης, αλλαγές που είχαν σαν αποτέλεσμα τη διάσπαση της αλληλεγγύης της ομάδας. Στις μελέτες τους οι θεωρητικοί της κοινωνικής αποδιοργάνωσης χρησιμοποίησαν, όπως και οι θεωρητικοί της κοινωνικής παθολογίας, μία αναλογία: Ενώ στην κοινωνική παθολογία η αναλογία είναι ανάμεσα στην οργανική ασθένεια και την παρέκκλιση, στη θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης χρησιμοποιείται μια χωροταξική αναλογία, κατά την οποία η πόλη παραλληλίζεται με το οικολογικό σύστημα των ζώων και των φυτών. Είχαν υπόψη τους τη μεγάλη στερογένεια των ατόμων που ζούσαν στην ίδια ή γειτονικές περιοχές και τις τεράστιες διαφορές στις αξίες και τους κανόνες αυτών των ατόμων. Επιπρόσθετα, επισημάναν ότι οι άνθρωποι μετακινούνταν στις διάφορες περιοχές χωρίς να αναπτύσσουν καμία απολύτως αλληλεγγύη μεταξύ τους, στοίχειο απαραίτητο για τη διατήρηση της κοινωνικής οργάνωσης. Καθώς λοιπόν αποσείαζε το στοίχειο αυτό της κοινωνικής οργάνωσης, ορισμένες γειτονίες θεωρήθηκαν «κοινωνικά αποδιοργανωμένες», και αυτό το στοίχειο με τη σειρά του θεωρήθηκε υπεύθυνο για τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Έτσι, για τη θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, αντικείμενο προς μελέτη αποτέλεσε η πόλη, και ιδιαίτερα οι φτωχογειτονίες και οι κάτοικοί τους που ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα.

Η Σχολή του Chicago

Ήδη το 1910 ο πληθυσμός του Σικάγο είχε ξεπεράσει τα 2 εκατομμύρια (J. J. Palen 1981, 63). Η βιομηχανική ανάπτυξη της πόλης είχε και το ανθρώπινο κόστος. Το Σικάγο μεταμορφώθηκε σε μια πόλη «ζούγκλα» με ένα συνονθύλευμα πληθυσμιακό από έγχρωμους, αγρότες, μεταναστές που

αναζητούσε ένα καλύτερο αύριο μέσα από σκληρή πολύωρη εργασία, σε εργοστάσια και άλλου χωρίς τις κατάλληλες εργασιακές συνθήκες. Επόμενο ήταν να δημιουργηθούν πυκνοκατοικημένες φτωχογειτονίες (slums) στις οποίες παρατηρείτο και έξαρση της εγκληματικότητας. Το επίχειρο των βιολόγων ντετερμινιστών για βιολογική κατωτερότητα και για κατάληξη στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα λόγω μειονεκτικής καταγωγής δεν μπορούσε φυσικά να ευσταθήσει. Η εγκληματικότητά τους ήταν ένα κοινωνικό πρόβλημα που έπρεπε να ερευνηθεί. Η ιδέα του E. Durkheim, ότι η ταχεία κοινωνική αλλαγή σε συνδυασμό με την κατάρρευση του κοινωνικού ελέγχου συνεπάγεται αύξηση της εγκληματικότητας, γίνεται πάλι επίκαιρη και επηρεάζει τους ερευνητές της δεκαετίας του '20 στην προσπάθειά τους να καθορίσουν τη σχέση των περιβαλλοντικών παραγόντων με την εγκληματική συμπεριφορά.

Ο Robert Ezra Park, δημοσιογράφος και μετέπειτα κοινωνιολόγος, δίνει το έναυσμα για τη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου στις περιοχές αυτές. Στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής του εκστρατείας συγκεντρώνει άφθονο υλικό σχετικά με τις κοινωνικές συνθήκες (οικιστικές κλπ.) της πόλης του Chicago (βλ. σχετικά G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, 160 επ.). Ο R. Park κάνει έναν παραλληλισμό ανάμεσα στην κατανομή της χλωρίδας στη φύση, τη συμβίωση διάφορων ζώων και φυτών στο οικοσύστημα και την οργάνωση της ανθρώπινης ζωής στις κοινωνίες. «Μέσα στον υπεροργανισμό που ονομάζεται πόλη, ο R. Park ανακαλύπτει πολλές φυσικές περιοχές, με μια οργανική ενότητα, όπως εκείνη του οικοσυστήματος, όπου ζουν διαφορετικοί τύποι ανθρώπων. Μερικές από αυτές είναι εθνικές ή φυλετικές κοινότητες, όπως η Chinatown, η Little Italy ή η Black Belt. Άλλες φυσικές περιοχές είναι κατοικημένες από άτομα ορισμένου εισοδήματος ή είναι βιομηχανικές ή εργατικές περιοχές. Σχέσεις συμβίωσης δεν υπάρχουν μόνο στα άτομα μιας φυσικής περιοχής αλλά και μεταξύ των φυσικών περριοχών μέσα στην πόλη. Κάθε φυσική περιοχή παίζει ένα ρόλο στη ζωή της πόλης στο σύνολό της». Η ισορροπία της φύσης σε μια περιοχή μπορεί να αλλάξει στην περίπτω-

ση που ένα νέο είδος εισβάδει σε αυτήν, κυριαρχήσει και εξαλείψει τις άλλες μορφές ζωής. Αυτή η διαδικασία μπορεί να μεταφερθεί και στις ανθρώπινες κοινωνίες. Η ιστορία της Αμερικής είναι διαδικασία εισβολής, κυριαρχίας και επικράτησης των λευκών στις περιοχές των Ινδιάνων. Και στις πόλεις μια πολιτισμική ή εθνική ομάδα μπορεί να επικρατήσει από μια άλλη σε μια ολόκληρη γειτονιά αρχίζοντας με την εγκατάσταση ενός ή δύο εποίκων. Έτσι και μια κατοικημένη γειτονιά μπορεί να μετατραπεί αργότερα σε δύο βασικά συμπεριλαμβανόμενα. Από τις παρατηρήσεις του καταλήγει σε δύο βασικά συμπεριλαμβανόμενα. Πρώτον, ότι όπως κάθε οικολογικό σύστημα, έτσι και η ανάπτυξη και οργάνωση της πόλης δεν είναι τυχαίες, αλλά σχετίζονται με βασικές κοινωνικές διαδικασίες, όπως είναι η εισβολή, η σύγκρουση, η επικράτηση και η αφομοίωση. Δεύτερον, ότι η φύση αυτών των κοινωνικών διαδικασιών και η επίπτωσή τους στις ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως και στην εγκληματικότητα μπορούσαν να εξακριβωθούν μόνο μέσα από μια προσεκτική μελέτη της ζωής στην πόλη (J. R. Lilly, F. Cullen, R. Ball 1989, 50) και το συσχέτισμό των χαρακτηριστικών κάθε γειτονιάς με τους δείκτες εγκληματικότητας της γειτονιάς αυτής.

Οι Cl. Shaw και H. McKay αγκάλισαν την προστάθεια του R. Park και μαζί ίδρυσαν τη Σχολή του Σικάγο. Όταν δε το 1914 ανατέθηκε στον R. Park να διδάξει ως λέκτορας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του εκεί Πανεπιστημίου, ο ίδιος, οι συνεργάτες και οι φοιτητές του χρησιμοποίησαν το υλικό της έρευνας σε μια σειρά μελετών με κεντρικό θέμα την «Κοινωνική Οικολογία» της πόλης.

Από τη Σχολή του Σικάγο έχουμε μια πρώτη προστάθεια κοινωνιολογικής προσέγγισης του εγκλήματος. Ερευνητικό αντικείμενο των οπαδών της είναι η εγκληματική συμπεριφορά που γεννάται από τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του και τις αντιδράσεις που δέχεται από τον περιβάλλον του. Με άλλα λόγια η «Οικολογική Εγκληματολογία» προστάθει ως τμήμα της «Κοινωνικής Οικολογίας» να ερμηνεύσει γιατί και πώς η παραβατική συμπεριφορά καταμερίζεται με συγκεκριμένο τρόπο σε ορισμένες περιοχές.

Επειδή η έρευνα αυτή βασιζόταν στην εικόνα των ανθρώπινων κοινοτήτων επηρεασμένη από την οικολογία των φυτών, έγινε γνωστή ως η Σχολή ανθρώπινης οικολογίας του Σικάγο. Όπως οι οργανισμοί στο φυσικό τους περιβάλλον υπάρχουν σε μια φυσική ισορροπία όπου καθένας πρέπει να αγωνίζεται για να επιζήσει έτσι και στην ανθρώπινη κοινωνία κάθε άτομο αγωνίζεται για την επιβίωσή του σε μια κοινωνία με αμοιβαίες εξαρτήσεις. Εδώ μπορεί να εφαρμοστεί και ο νόμος του Λαββίνου για την επικράτηση του ισχυροτέρου.

Γνωστές υπήρξαν οι προστάθειες της «Οικολογικής Ανάλυσης» κυρίως από το έργο του F. Thrasher (The Gang, 1927). Ο F. Thrasher μελέτησε 1.313 συμφορές του Chicago με 25.000 περίπου μέλη και διαπίστωσε, εξετάζοντας τις περιοχές διαμονής και δράσης τους, ότι υπάρχει μια περιοχή με μεγάλη αναλογία συμφορών (gangland). Την καθόρισε γεωγραφικά και κοινωνικά ως ένα είδος παρεμβαλλόμενης περιοχής, στην οποία ανήκουν βιομηχανικές κυρίως εκτάσεις, καθώς και εκτάσεις ανάμεσα σε εμπορικά κέντρα.

Στις μεγαλύτερες πόλεις, παραδέχεται ο F. Thrasher, καθώς και άλλοι εκπρόσωποι της Σχολής, υπάρχουν υποβαθμισμένες περιοχές με σαφώς μεγαλύτερο δείκτη εγκληματικότητας καθώς και μεγάλος αριθμός συμφορών. Υποστηρίζει ότι οι εξωγενείς πηγές της αποδιοργάνωσης στις υποβαθμισμένες περιοχές (slums) είναι η ταχεία οικονομική ανάπτυξη και η τερδασία μετακίνηση μαζών από αυτόχθονες και αλλοδαπούς εργάτες. Αυτοί οι δύο παράγοντες δημιουργούν στην υποβαθμισμένη περιοχή μια κατάσταση κοινωνικής αποδιοργάνωσης, η οποία για τον F. Thrasher σημαίνει την ύπαρξη αδύνατων και αναποτελεσματικών θεσμών, με συνέπεια την ανάπτυξη ελέγχου. Η κατάσταση αυτή οδηγεί στην εγκληματικότητα (R. R. Kohnhauser 1978, 57).

Οι ερευνητές Cl. Shaw και H. McKay, σε στενή συνεργασία με το τμήμα κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Σικάγο, βασίστηκαν για την έρευνά τους σε ένα μοντέλο πόλης διατυπωμένο από τον Ernest Burgess, συνεργό της και

συνάδελφο του R. Park, για να κατανοήσουν τις κοινωνικές ρίζες του εγκλήματος. Ο E. Burgess, επηρεασμένος από τις κοινωνικές διαδικασίες της εισβολής, κυριαρχίας και διαδοχής, είχε διαπιστώσει ότι οι πόλεις δεν μεγαλώνουν μόνο στις άκρες τους αλλά έχουν μια τάση να επεκτείνονται κυκλικά από το κέντρο σε μορφή συγκεντρωτικών κύκλων, που κινούνται βαθμιαία προς τα έξω. Βασική υπόθεση της θεωρίας τους ήταν ότι τα υψηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας εμφανίζονται στις κεντρικές ζώνες των μεγαλουπόλεων, όπου απουσίαζε και η πιο στοιχειώδης κοινωνική αλληλεγγύη. Σε αυτές τις περιοχές, επειδή είχαν καταρρεύσει οι αρχικές αξίες και δεν λειτουργούσε κανενός είδους κοινωνικός έλεγχος, είχαν αναπτυχθεί παρεκκλίσεις αξίες και κανόνες συμπεριφοράς.

Ερεύνησαν συστηματικά την περιοχή του Σικάγο. Ανέλυσαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γειτονικών περιοχών και διέκριναν πέντε ζώνες (βλ. εκτενέστερα στα πορίσματα των ερευνών πιο κάτω), στις οποίες εκτείνεται κυκλικά η μεγαλούπολη (βλ. σχετικά Cl. R. Shaw, H. D. McKay 1969, 18 επ., H. J. Schneider 1987, 419, H. Mannheim 1965, 553 και G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, 163 επ.). Στην εσωτερική κυκλική ζώνη σχηματίζεται η κεντρική εμπορική περιφέρεια, χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται οι εμπορικές, πολιτιστικές και διοικητικές δραστηριότητες. Εκεί βρίσκονται οι μεγάλες τράπεζες, τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα, η διοίκηση της πόλης, ο κεντρικός σιδηροδρομικός σταθμός. Περιβάλλεται από τη βιομηχανική ζώνη και αμέσως μετά από τη ζώνη των εργατικών κατοικιών. Η βιομηχανική ζώνη είναι ο πιο παλιός τομέας της πόλης. Οι κατοικημένες περιοχές εδώ είναι ελάχιστας και συνέχεια μειώνονται διότι δίνουν τη θέση τους σε νέα βιομηχανικά συγκροτήματα. Αποτελεί τη λιγότερο επιθυμητή τοποθεσία για διαμονή και έτσι παρατηρείται ότι καταφεύγουν σε αυτήν οι πιο ασθενείς οικονομικά τάξεις, συμπεριλαμβανομένων και των τελευταίων μεταναστών. Τελείως εξωτερικά κατοικούν άτομα των ανώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων (μονοκατοικίες και ακριβά διαμερίσματα) και περιφερειακά στην πέμπτη ζώνη βρίσκονται τα προάστια και οι πόλεις

δορυφόροι, με πλήθος που μετακινείται για την εργασία του. Κάθε μια από τις πέντε ζώνες αναπτύσσεται κινούμενη προς την εξωτερικά επόμενη ζώνη, κατά μια διαδικασία, όπως προαναφέρθηκε από τον E. Burgess, εισβολής, κυριαρχίας και διαδοχής.

Συνοπτικά, τα πορίσματα των ερευνών αυτών όπως διατυπώθηκαν από τους Cl. R. Shaw και H. McKay το 1942 (βλ. αναλυτικά Cl. R. Shaw, H. D. McKay 1969, 142 επ.) είναι τα ακόλουθα:

α. Χωροταξική κατάσταση: Οι γειτονίες με τους υψηλότερους δείκτες εγκληματικότητας βρέθηκαν μέσα ή ακριβώς δίπλα σε περιοχές με βαριά βιομηχανία ή εμπορική δραστηριότητα. Παρατηρήθηκε δηλαδή ένας κυκλικός καταμερισμός της εγκληματικότητας γύρω από τον πυρήνα της πόλης. Επίσης, οι γειτονίες αυτές είχαν το μεγαλύτερο αριθμό κατεδαφισμένων κτιρίων και ο πληθυσμός τους παρούσκιζε καθοδική πορεία.

Ευρήματα τέτοιου είδους οδήγησαν στις λεγόμενες θεωρίες ζωνών. Όσο περισσότερο κοντά στο κέντρο βρισκόταν μια περιοχή, τόσο περισσότερο αυξανόταν το ποσοστό της εγκληματικότητας. Και αντίθετα, με την απομάκρυνση από το κέντρο της πόλης και από τα βιομηχανικά κέντρα, ελαττώνταν το ποσοστό. Οι Cl. R. Shaw και H. McKay χώρισαν τις εγκληματικές περιοχές σε δύο ζώνες σε εκείνες στις οποίες ζουν οι εγκληματίες (breeding areas) και σε εκείνες που διαπράττουν τις πράξεις τους (attracting areas). Στις περιοχές που κατοικούν οι εγκληματίες η ανατροπή των ανηλικών προξενεί το σχηματισμό της υποκοιλιάς και την εγκληματική διάθεση. Περαιτέρω από τις έρευνες αυτές προέκυψε ότι και η προεγκληματική συμπεριφορά τείνει να συσπειρώνεται σε ορισμένες περιοχές, τις λεγόμενες delinquency areas. Αυτές βρίσκονται κοντά σε εμπορικά κέντρα και πολυκατοστήματα, αντίθετα τα προάστια και οι απομακρυσμένες κατοικήσιμες περιοχές παραμένουν μακριά από φαινόμενα τέτοιου είδους. Στις delinquency areas παρατηρείται επίσης και μια μείωση σε ένα minimum του κοινωνικού ελέγχου.

β. Οικονομική κατάσταση: Τα μεγαλύτερα ποσοστά εγκληματικότητας βρέθηκαν σε περιοχές με τη χαμηλότερη οικονομική θέση, όπως αυτή προσδιορίστηκε από μία σειρά παραγόντων, μεταξύ των οποίων το ποσοστό των ανέργων, των οικογενειών που επιδοτούνται από το κράτος, ο μέσος όρος ενοικίων και το ποσοστό οικογενειών με ιδιόκτητη κατοικία. Αυτές οι περιοχές παρουσιάζαν επίσης και το μεγαλύτερο ποσοστό βρεφικής θνησιμότητας, κρουσμάτων φυματίωσης και ψυχικών ασθενειών.

γ. Πληθυσμιακή σύνθεση: Οι περιοχές υψηλής εγκληματικότητας ήσαν συνδεδεμένες με μεγάλες συγκεντρώσεις ξένων και μαύρων. Το υψηλότερο δε ποσοστό υποτροπών παρουσιάζαν περιοχές με τη μεγαλύτερη ανάλγεια σε εγκληματίες. Από τα πορίσματα αυτά διαπιστώνει κανείς ότι πρόθεση του Cl. Shaw δεν ήταν να αποδείξει ότι η εγκληματικότητα προκαλείται από τον απλό εξωτερικό παράγοντα της τοποθεσίας αλλά ότι απλά η εγκληματική δραστηριότητα είχε την τάση να συμβαίνει σε ένα χαρακτηριστικό τύπο περιοχής (Cl. R. Shaw 1929, 21). Διαπίστωσε μάλιστα ότι η εγκληματικότητα ήταν αυξημένη κοντά στο κέντρο της περιοχής καθώς και σε περιοχές με παρακμάζοντα πληθυσμό, παραδέχτηκε όμως ότι το κυκλικό αυτό μοντέλο δεν αποτελεί χαρακτηριστικό όλων των πόλεων. Σχετικά με την κινητικότητα του πληθυσμού διαπίστωσε, ότι οι νέοι μεταναστεύουν, οι οποίοι εγκαθίστανται στις πιο εξαθλιωμένες περιοχές, ωθούν τους εκεί διαμένοντες να μετακινηθούν σε καλύτερες περιοχές, όπως για παράδειγμα στη δεύτερη ζώνη. Παρατήρησε επίσης, ότι παρά το ότι σε μια περίοδο 30 ετών μεταναστεύουν από διάφορες φυλές και εθνότητες έζησαν στις περιοχές αυτές και μετά από λίγο αντικαταστάθηκαν από άλλους νεοαφιχθέντες, ακόμα πιο φτωχούς (Cl. R. Shaw 1930, 35), οι δείκτες εγκληματικότητας της περιοχής παρέμειναν λίγο ή πολύ αμετάβλητοι, παρά την αλλαγή στη σύνθεση του πληθυσμού. Με άλλα λόγια δεν έπαιξε ρόλο για την εκδήλωση της εγκληματικότητας η φυλή, το χρώμα ή η εθνικότητα αλλά η περιοχή καθαυτή που ήταν κατά κά-

ποιο τρόπο συνδεδεμένη με το έγκλημα και την παραβατική συμπεριφορά.

Γενικά, «οι Cl. Shaw και H. McKay δεν υποστηρίζουν ότι υπάρχει άμεση σχέση οικονομικής κατάστασης και ποσοτών εγκληματικότητας. Επιρεασμένοι από τις παραδοσιακές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, θεωρούν ότι ορισμένες κοινωνικές δομές μπορεί να αποτελέσουν την αιτία σχηματισμού υποπολιτισμικών ομάδων, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην εκδήλωση παράνομων δραστηριοτήτων» (R. J. Bursik 1988, 520).

Η πιο μεγαλειώδη εφαρμογή αυτών των απόψεων ήταν τα περίφημα «Προγράμματα των Περιοχών του Σικάγο» (Chicago Area Projects) που ξεκίνησαν το 1932. Τα προγράμματα αυτά στόχευαν στην αναλυτική εξέταση και προοπτική εξυγίανσης στις τοπικές κοινότητες του Σικάγο όπου εμφανιζόταν υψηλός δείκτης εγκληματικότητας.

Όσον αφορά την εγκληματική συμπεριφορά νεαρών ατόμων, οι εκπρόσωποι της Οικολογικής Σχολής βασίστηκαν και πάλι στο ίδιο θεωρητικό υπόβαθρο και χωροταξική δομή για τις μελέτες τους. Αφ' ενός έγινε ένας παραλληλισμός της διαδικασίας ροής των νεαρών ατόμων στο έγκλημα με την παραγωγή ασθενικών οργανισμών σε περίπτωση διατάραξης της «συμβίωσης» και της «βιοτικής ισορροπίας» μέσα σε ορισμένο φυσικό περιβάλλον (λ.χ. καχεκτικών φυτών που είχαν λίγη περιποίηση ή φυτών που αναπτύχθηκαν σε κακό χώμα), αφ' ετέρου συσχέτισαν την εμφάνιση εγκληματικής συμπεριφοράς με την αποδιοργάνωση των περιοχών. Οι κοινωνικές ομάδες οι οποίες περιβάλλουν το άτομο, όπως η οικογένεια, το σχολείο, οι παρέες και οι συμμορίες ανήκουν χωροταξικά στην περιφέρεια μιας μεγαλούπολης. Σε περίπτωση που εκτείνεται η μεγαλούπολη και μετακινείται ο πληθυσμός προς μια ορισμένη κατεύθυνση, μπορεί η εξάπλωση αυτή να δράσει αποδιοργανωτικά σε ορισμένες περιφέρειες της πόλης. Η διατάραξη αυτή της κοινότητας στις περιφέρειες αυτές μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για την οικογένεια και άλλες ομάδες που ζουν στις περιοχές αυτές. Μέσω της οικογένειας και της παρέας μπορεί η α-

ποδιοργάνωση της κοινότητας να επηρεάσει αρνητικά τα μεμονωμένα άτομα (H. J. Schneider 1987, 420 επ.).

Η διαπίστωση τους ήταν ότι η εγκληματικότητα των νεαρών ατόμων εμφανίζει μια κανονικότητα και σταθερότητα μέσα σε ορισμένα «φυσικά» όρια. Τα όρια όμως αυτά δεν επεκτείνονταν σε πολιτείες, αλλά περιορίζονταν σε εκείνα των συνοικιών της πόλης του Chicago. Τις συνοικίες αυτές, που τις χαρακτηρίζει η δθλια οικονομική κατάσταση τις ονόμασαν, όπως αναφέρθηκε, «περιοχές υψηλής εγκληματικότητας» (high delinquency areas), στις οποίες κυριαρχούσε ένα σύνολο αντικοινωνικών αντιλήψεων και διαθέσεων, ένας υπόκοσμος («antisocial delinquent subculture»). Η εγκληματική δραστηριότητα των νεαρών που μεγάλωσαν στις περιοχές αυτές ερμηνεύθηκε ως αποτέλεσμα της επιρροής των ήδη εγκληματιών νεαρών συντρόφων τους και του όλου κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζούσαν. Η γειτονιά δηλαδή έπαιζε έναν καθοριστικό ρόλο στο να εκδηλωθεί ή όχι μια εγκληματική σταδιοδρομία.

Παράλληλα με τις έρευνες αυτές, ο Clifford Shaw συγγέντρωσε ένα μεγάλο αριθμό ατομικών ιστοριών εγκληματιών, τις οποίες δημοσίευσε από το 1930 έως το 1938. Τα βασικά πορίσματα αυτών των ιστοριών συνοψίζονται σύμφωνα με τον G. Vold (G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, 171 επ.) στα ακόλουθα:

«α. Οι εγκληματίες, γενικά, δεν διαφέρουν από το συνολικό πληθυσμό της συμβατικής κοινωνίας, όσον αφορά την ευφυΐα, τη φυσική κατάσταση, και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας.

β. Στις εγκληματικές περιοχές οι συμβατικές παραδόσεις, οι θερμοί της γειτονιάς, καθώς και η κοινή γνώμη, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στον κοινωνικό έλεγχο του παιδιού, ήταν ανύπαρκτα. Επιπλέον, πολύ συχνά οι γονείς και οι γείτονες επικροτούσαν την εγκληματική συμπεριφορά των παιδιών, με αποτέλεσμα αυτά να μεγαλώνουν σε ένα κοινωνικό πλαίσιο όπου το έγκλημα αποτελούσε παραδεκτή και σωστή μορφή συμπεριφοράς.

γ. Οι γειτονίες παρείχαν πολλές ευκαιρίες για εγκληματική δραστηριότητα, αφού και σε αυτές υπήρχαν διάφοροι προαγωγοί, κλέπταποδόχοι, και γενικά κάτοικοι πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν τα κλεμμένα αγαθά. Επίσης, απουσίαζαν εντελώς στους νέους η προετοιμασία, η ενθάρρυνση, αλλά και οι ευκαιρίες για κάποια συμβατική εργασία, συνήθως στη βιομηχανία.

δ. Οι εγκληματικές δραστηριότητες ξεκινούσαν για τα παιδιά των περιοχών αυτών από πολύ νωρίς, ως μέρος του παιχνιδιού τους.

ε. Υπήρχε μια συνέχεια παράδοσης σε κάθε γειτονιά, με τη μεταβίβαση εγκληματικών τεχνικών από τα μεγαλύτερα στα μικρότερα παιδιά, έτσι ώστε να εμφανίζονται γειτονίες με τα ίδια είδη αδικημάτων για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η διαδρασσία αυτή δεν ανακοπτόταν από τις υφιστάμενες μορφές του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

στ. Το άτομο κατέληγε τελικά να ταυτίσει τον εαυτό του με τον εγκληματικό ρόλο και να υιοθετήσει μια φιλοσοφία βασισμένη στις εγκληματικές αξίες των ομάδων με τις οποίες σχετιζόταν. Αυτό σφειόταν τόσο στη συνεχή επαφή του με άλλους εγκληματίες, στη γειτονιά του και στα σωφρονιστικά ιδρύματα, όσο και στην απόρριψη και το στιγματισμό του από την ευρύτερη κοινωνία.»

Παρατηρώντας τα πορίσματα της Οικολογικής Σχολής του Σικάγο, δύο είναι οι κύριες διαπιστώσεις, όσον αφορά τη συμβολή της στην εγκληματολογική σκέψη:

Πρώτον, είναι ουσιαστικά η πρώτη φορά που δηλώνεται ότι ο εγκληματίας δεν αποτελεί ένα ιδιότυπο προβληματικό άτομο, η εγκληματική συμπεριφορά του οποίου οφείλεται σε κάποιες ατομικές δυσλειτουργίες, αλλά ένας άνθρωπος που δεν διαφέρει από τους άλλους.

Η άλλη σημαντική συμβολή της Σχολής του Σικάγο είναι ότι θέτει τις βάσεις για όλες σχεδόν τις κοινωνιολογικές θεωρίες που ακολουθούν, θίνοντας ζητήματα όπως οι κοινωνικές αξίες και κανόνες, η μάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, οι υποκοιούτες, κλπ.

Εξάλλου, αυτή η πρώτη ευρεία κλίμακας εγκληματολογική μελέτη στην Αμερική παρήγαγε ένα πλήθος στοιχείων και μεγάλο αριθμό παρατηρήσεων για το έγκλημα και αποτέλεσαν κατευθυντήρια γραμμή για τη μετέπειτα εξέλιξη της αμερικανικής εγκληματολογίας.

Εν τούτοις, οι απόψεις περί κοινωνικής αποδιοργάνωσης, ως αιτιολογικού σχήματος για το έγκλημα, παρουσιάζουν αρκετά αδύνατα σημεία: Κατ' αρχάς, η ίδια η έννοια της κοινωνικής αποδιοργάνωσης είναι εξ ίσου υποκειμενική με την έννοια της κοινωνικής παθολογίας. Η έννοια της παθολογίας μεταφέρεται στην ομάδα και όχι στο άτομο. Δεν ήταν πλέον τα άτομα παθολογικά, οι κοινότητες ήταν αποδιοργανωμένες. Σε τελική ανάλυση, οι παρατηρήσεις των θεωρητικών της κοινωνικής αποδιοργάνωσης περιορίστηκαν στον προσδιορισμό διαφόρων φαινομένων ως προβλημάτων και στην εξίσωση της παρέκκλισης με την αποδιοργάνωση, η οποία αποτελεί αξιολογική κρίση των ίδιων των μελετητών, βασισμένη στο κοινωνικό τους υπόβαθρο και όχι σε πορίσματα ερευνών (M. B. Cihnar, R. F. Meier 1979, 66). Θα μπορούσε να πει κανείς ότι πρόκειται για ένα φαύλο κύκλο όπου τα κοινωνικά προβλήματα και η παρέκκλιση είναι ενδεικτικά κοινωνικής αποδιοργάνωσης η οποία, με τη σειρά της, είναι το αίτιο της παρεκκλίουσας συμπεριφοράς.

Ένα άλλο σημείο επίκρισης είναι ο ταξικός προσδιορισμός της θεωρίας: το γεγονός, δηλαδή, ότι επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην εγκληματικότητα των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων στις φτωχογειτονιές και τις εργατικές συνοικίες, αγνοώντας την αντιστοιχη εγκληματικότητα των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων των άλλων περιοχών. Παραβλέπει ότι το έγκλημα και ορισμένες κοινωνικές συνθήκες, όπως λ.χ. η φτώχεια, μπορεί να συνυπάρχουν, χωρίς να συνδέονται με αιτιολογική σχέση. Πραγματικά, πολλά άτομα που ζουν κάτω από τέτοιες συνθήκες παραμένουν νομοταγείς πολίτες σε όλη τους τη ζωή. Με άλλα λόγια, η θεωρία δεν μπόρεσε να ερμηνεύσει τη μη εγκληματική συμπεριφορά πολλών νεαρών ατόμων μέσα

στις delinquency areas, ούτε και την εγκληματικότητα εκτός των περιοχών αυτών.

Επιπλέον, ο προσδιορισμός της ίδιας της αποδιοργάνωσης γίνεται με κριτήριο τις αξίες της μεσαίας τάξης. Η καλύτερη τάξη θεωρήθηκε ότι εμφανίζει τους υψηλότερους δείκτες εγκληματικότητας επειδή ζούσε στις πιο αποδιοργανωμένες περιοχές της πόλης. Έτσι, όπως προαναφέρθηκε, η καλύτερη τάξη ήταν η πιο εγκληματική γιατί ήταν η πιο αποδιοργανωμένη ενώ, ταυτόχρονα, ήταν η πιο αποδιοργανωμένη γιατί είχε τους περισσότερους εγκληματίες. Παρά το ότι η παρέκκλιση θεωρείται ένδειξη κοινωνικής αποδιοργάνωσης, εν τούτοις μπορεί να εμφανίζεται στο πλαίσιο εξαιρετικά οργανωμένων κανονιστικών συστημάτων, όπως είναι, για παράδειγμα, οι συμμορίες ανηλίκων, το οργανωμένο έγκλημα, η πορνεία, κλπ. Όπως, εξάλλου, έδειξε ο W. F. Whyte, οι κανόνες και αξίες των φτωχογειτονιών (slums), που αποτέλεσαν το πεδίο έρευνας της Οικολογικής Σχολής, μπορεί να παρουσιάζουν αρκετά υψηλό βαθμό οργάνωσης. Αλλά και ο E. Durkheim είχε υποστηρίξει ότι η παρέκκλιση (το έγκλημα) συντελεί περισσότερο στην κοινωνική οργάνωση (τη συνοχή της κοινωνίας), παρά στην κοινωνική αποδιοργάνωση. Επίθεση δέχθηκε και η σύνδεση της κοινωνικής αποδιοργάνωσης με την εγκληματικότητα: οι έρευνες του N. S. Hayner έδειξαν ότι οι λάπνες που ζούσαν σε εξαθλιωμένες περιοχές κατάφεραν να περιορίσουν την εγκληματικότητα των παιδιών τους.

Όσον αφορά τη διάσταση της κοινωνικής αλληλεγγύης και την αποξένωση, οι R. Taft και R. W. England τόνισαν ότι λίγες περιοχές θα μπορούσαν να θεωρηθούν πιο αποξενωμένες από τα πολυτελή διαμερίσματα της μεσαίας και ανώτερης τάξης, όπου δεν υφίσταται καμία σχεδόν μορφή κοινοτικής οργάνωσης. Παρ' όα' αυτά, αυτές οι περιοχές εμφανίζουν μικρή εγκληματικότητα. Κατά την άποψή τους, οι «εγκληματικές περιοχές» θα μπορούσαν να ερμηνευθούν καλύτερα μέσα από μια διαδικασία «επιλεκτικής μεταναστεύσης», σύμφωνα με την οποία τα άτομα εκείνα που παρουσιάζαν εγκληματικό προσανατολισμό έτειναν να μετα-

κούν σε κάποιες συγκεκριμένες περιοχές, ενώ, αντίθετα, εκείνοι που προτιμούσαν μια νομοταγή συμπεριφορά τις απέφυγαν.

Σε καθαρά θεωρητικό επίπεδο, επικρίθηκε ως λανθασμένη η αναλογία με την οικολογία των ζώων και φυτών. Οι ανθρωπίνες κοινωνίες ρυθμίζονται από πολιτισμικές και νομικές δυνάμεις που δεν είναι δυνατό να παραλληλιστούν με τις δυνάμεις που καθορίζουν την επικράτηση του ισχυρότερου στη φύση.

Δεν πρέπει επίσης να παραλειφθεί ο περιγραφικός χαρακτήρας της θεωρίας, αφού δεν προσπαθεί να ερμηνεύσει το πώς και το γιατί δημιουργούνται οι εγκληματικές περιοχές και οι εγκληματικές αντιλήψεις και διαθέσεις που αναπτύσσονται σε αυτές, αλλά περιορίζεται στη διαπίστωσή τους.

Σε εμπειρικό, μεθοδολογικό επίπεδο, η S. M. Robison άσκησε κριτική στη χρήση των ετιστημών αστυνομικών και δικαστικών στατιστικών για τη μέτρηση της εγκληματικότητας στην κάθε περιοχή που εξετάστηκε. Στη μελέτη της, που βασίστηκε τόσο στις στατιστικές του ποινικού συστήματος όσο και σε στατιστικές των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας διαπίστωσε ότι η «κακή προσαρμογή» των νέων ήταν ομοιόμορφα κατανεμημένη σε ολόκληρη την πόλη, ανεξάρτητα από κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Πάντως, ανεξάρτητα από τις θεωρητικές και μεθοδολογικές αδυναμίες και τις ιδεολογικές προκαταλήψεις, η Σχολή του Σικάγο μπορεί να θεωρηθεί ότι ουσιαστικά άνοιξε το δρόμο για την κοινωνιολογική ανάλυση στην Εγκληματολογία. Οι έρευνές της είχαν μεγάλη σημασία για την ανάπτυξη της εμπειρικής κοινωνιολογίας (D. C. Gibbons, 38). Επιπλέον τις μετέπειτα εγκληματολογικές μελέτες σε διάφορες χώρες και τροφοδότησαν με ιδέες και υλικό θεωρητικούς, όπως ο Thorsten Sellin και ο Edwin Sutherland, οι οποίοι προώθησαν ακόμη περισσότερο τον κλάδο.

Αντιπροσωπευτικά έργα

- Robert J. BURSİK, Jr., "Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency: Problems and Prospects", *Criminology*, 26, 1988 (519-551)
- Charles H. COOLEY, *Social Process*, Scribner, New York 1918
- Norman S. HAYNER, "Delinquency Areas in the Puget Sound Region", *American Journal of Sociology* 1933 (314-328)
- Terrence MORRIS, *The Criminal Area: A Study in Social Ecology*, Routledge & Kegan Paul, London 1957
- Robert E. PARK, *Human Communities*, The Free Press, Glencoe Ill. 1952
- Robert E. PARK, Ernest W. BURGESS, Roderick D. MCKENZIE, *The City. The Ecological Approach to the Study of the Human Community*, Chicago 1925
- Sophia M. ROBISON, *Can Delinquency Be Measured?*, Columbia University Press, New York 1936
- Clifford R. SHAW, *Delinquency Areas*, University of Chicago Press, Chicago 1929
- Clifford R. SHAW, *The Jack-Roller: A Delinquent Boy's Own Story*, University of Chicago Press, Chicago 1930
- Clifford R. SHAW, *The Natural History of A Delinquent Career*, University of Chicago Press, Chicago 1931
- Clifford R. SHAW, *Brothers in Crime*, University of Chicago Press, Chicago 1938
- Clifford R. SHAW, Henry D. MCKAY, *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, University of Chicago Press, Chicago 1942
- Donald R. TAFT, Ralph W. ENGLAND, *Criminology* (4th ed.), New York 1964
- William I. THOMAS, Florian ZNANIECKI, *The Polish Peasant in Europe and America*, New York 1927 (2d ed., 2 vols., Dover Press, New York 1958)
- Frederic M. THRASHER, *The Gang. A Study of 1313 Gangs in Chicago*, University of Chicago Press, Chicago 1927
- William Foote WHYTE, *Street Corner Society*, University of Chicago Press, Chicago 1955

ΑΝΟΜΙΑ

Η υπόθεση στην οποία στηρίζεται η βάση των θεωριών ώθησης, στις οποίες συγκαταλέγεται και η θεωρία της ανομίας του R. Merton, είναι ότι ο άνθρωπος είναι ένα ηθικό ζώο που έχει την έμφυτη τάση να συμμορφώνεται. Αν το άτομο αποτύχει στο να συμμορφωθεί, αυτό θα σφειδεται σύμφωνα με τις υποθέσεις των θεωρητικών σε κάποια πίεση ή ώθηση. Στις κλασικές θεωρίες ώθησης αυτή η πίεση αποδίδεται στις νόμιμες επιθυμίες (T. Hirschi 1969, 5). Και η παραβατική συμπεριφορά δεν αποτρέπει ένα κανονικό φαινόμενο αλλά απαιτεί μια εξαιρετική πίεση ή ώθηση για να εκδηλωθεί. «Αυτή η πίεση προκαλείται μερικές φορές από το πραγματικό ή νομιζόμενο χάσμα μεταξύ των προσδοκιών του κοινωνικού συνόλου και της κατάστασης του ατόμου» (W. V. Peltrey 1980, 36).

Η ανομία αποτρέπει μία από τις βασικότερες έννοιες της σύγχρονης Εγκληματολογίας. Ως κεντρικό σημείο ανάδυσης η θεωρία της ανομίας έχει την υφιστάμενη κοινωνική δομή και βασίζεται, κατά κύριο λόγο, στους θεσμούς και τις ατυλήψεις της αμερικανικής κοινωνίας της δεκαετίας του '30. Στα τέλη αυτής της δεκαετίας ο περίφημος κοινωνιολόγος Robert Merton, βασισμένος στις αρχικές περί ανομίας η οποία δημιουργήσε μια παράδοση με τεράστια επιρροή στην εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης.

Υπάρχουν βέβαια σημαντικές διαφορές στις θεωρητικές τοποθετήσεις του E. Durkheim και του R. Merton. Ο πρώτος αντιλαμβάνεται την ανομία ως κάτι που συμβαίνει μόνο κατά τη διάρκεια ραγδαίων οικονομικών αλλαγών και κατανέμεται ομαλά σε όλη την κοινωνία. Ο R. Merton την αντιλαμβάνεται ως το σχετικά μόνιμο χαρακτηριστικό γνώρισμα της αμερικανικής κοινωνίας που έχει δυσανάλογες επιπτώσεις στις κατώτερες τάξεις.

Οι διαφορές μεταξύ των δύο θεωριών μπορούν να εξακριβωθούν, «διακρίνοντας μεταξύ κουλτούρας, δηλαδή τρόπου σκέψης των μελών μιας κοινωνίας και δομής, δηλαδή

τρόπου οργάνωσης της κοινωνίας και λαμβάνοντας υπόψη πώς οι δύο θεωρίες περιγράφουν τις δυνάμεις που οδηγούν το άτομο στην εγκληματική συμπεριφορά και εκείνες που το απώθουν από αυτήν» (G. B. Vold, Th. J. Bernard 1966, 188).

Βασικά σημεία της θεωρίας του αναπτύσσει ο E. Durkheim στους «Κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου» (1895) και διεξοδικότερα στην «αυτοκτονία» (1897). Η θεωρία του δεν αναφέρεται μόνο στη γένεση της εγκληματικότητας (λόγω της ανομίας) αλλά δείχνει και τις συνέπειες που έχει στις κοινωνικές δομές και τα συστήματα. Αναλυτικότερα (βλ. G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, ό.π.), ο E. Durkheim υποστήριξε ότι οι θητικές δυνάμεις του εγκλήματος απορρέουν από την ανθρώπινη φύση. Όπως λοιπόν η ανθρώπινη φύση δεν υπόκειται σε αλλαγές, έτσι και οι δυνάμεις αυτές παρουσιάζονται ως σχετικά σταθερές. Γι' αυτό «οι διαφορές στους δείκτες εγκληματικότητας σε διαφορετικό χρόνο και τόπο δεν μπορούσαν να ερμηνευθούν με διαφορές στις δυνάμεις που ωθούν τα άτομα στη διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Οι διαφορές στο ποσοστό εγκληματικής συμπεριφοράς μπορούσαν να ερμηνευθούν μόνο με διαφορές στις ατυλήτικές δυνάμεις».

Ο E. Durkheim ανέφερε ότι η συγκράτηση από την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς επιτυγχάνεται σε μια κοινωνία μέσω της κουλτούρας και της κοινωνικής δομής. Στην περίπτωση όμως ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών οι μηχανισμοί αυτοί καταρρέουν, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Στην ανάδυσή του ξεκίνησε από το γεγονός ότι στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες υπάρχει σημαντικό καταμερισμός εργασίας που συνεπεί στην εξάλειψη της συλλογικής συνείδησης. Μηροστά στις ατομικές αξίες οι συλλογικές υπαναχωρούν. Για την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αυτό σημαίνει ότι ο υψηλός βαθμός κοινωνικού καταμερισμού εργασίας οδηγεί σε σαφή αποσύνθεση της κοινωνίας. Αυτή την αποσύνθεση αποκαλεί ο E. Durkheim ανομία (J. Kürzinger 1982, 79). Επίσης, στη μελέτη του για την αυτοκτονία, αναφέρεται, μεταξύ άλλων μορφών, και στην έννοια της ανομικής αυτοκτονίας. «Η

ανομική αυτοκτονια είναι συνέπεια της ελαττωμένης ηθικής ρύθμισης της κοινωνίας και της έλλειψης κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης. Ανομία επέρχεται όταν ένα άτομο δεν μπορεί πλέον να ταυτιστεί με τα κανονιστικά πρότυπα συμπεριφοράς ή με τα πιστεύω. Αυτή η εξασθενημένη αίσθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης οδηγεί σε ανησυχίες που εκδηλώνονται με τη μορφή της παραβατικής συμπεριφοράς» (W. V. Pelfrey 1980, 37).

Ο Robert Merton συνέλαβε την ιδέα το 1938 και κατέστρωσε τη θεωρία του το 1957. Το 1938 που δημοσίευσε το περίφημο άρθρο του Social Structure and Anomie ήταν μόλις 28 ετών και διδάσκατο στο Πανεπιστήμιο του Harvard. Το γεγονός ότι γεννήθηκε σε σλιμ της Νότιας Φιλαδέλφειας τον έκανε να βιώσει τη διαδικασία κατάκτησης του αμερικανικού ονείρου (J. R. Lilly, F. Cullen, R. Ball 1989, 69). Ο R. Merton ήταν σε θέση να γνωρίζει πάρα πολύ καλά πώς ορισμένες ομάδες του πληθυσμού δεν είχαν στη διάθεσή τους τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των ποθητών στόχων.

Παρά το ότι η εργασία του δημοσιεύτηκε το 1938, μόλις δύο εικοσαετίες αργότερα έτυχε της μεγαλύτερης δυνατής προσοχής. Αυτό οφείλεται αφ' ενός στο ότι μετέπειτα θεωρητικοί βασίστηκαν στη μελέτη αυτή του R. Merton για τη συγγραφή του βιβλίου τους (ο A. K. Cohen με το βιβλίο του Delinquent Boys το 1955 και οι R. A. Cloward και L. E. Ohlin με το βιβλίο τους Delinquency and Opportunity το 1960), αφ' ετέρου πρέπει να συνυπολογίσουμε το κοινωνικό πλαίσιο των καιρών. Η κίνηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και η γενικότερη αλλαγή στον τρόπο σκέψης συμπαρασύρει την εποχή αυτή στην αμερικανική κοινωνία και την αντίληψη σχετικά με την προέλευση της φτώχειας. Δεν οφείλεται στο ότι τα άτομα δεν προσπαθούν αρκετά, αλλά προκαλείται από συνθήκες που δεν έχουν καμία σχέση με την ατομική αξία και την προσπάθεια. Με άλλα λόγια η φτώχεια είναι το λάθος όχι του ατόμου αλλά του συστήματος, το οποίο μεταχειρίζεται άδικα πολλούς από τους πολίτες, με το να τους αρνείται τη δυνατότητα για ίσες ευκαιρίες. Έτσι οι εγκληματολόγοι, επηρεασμένοι από το ότι μεγάλια τμήματα

του αμερικανικού πληθυσμού είναι αποκλεισμένα από την επίτευξη του αμερικανικού ονείρου, στρέφουν την προσοχή τους στα βιβλία που προαναφέρθηκαν και φυσικά στο βασικό θεωρητικό εμπνευστή, τον Robert Merton (J. R. Lilly, F. Cullen, R. Ball 1989, 70 επ.).

Ο R. Merton ερμηνεύει την εγκληματικότητα μέσα από την κοινωνική δομή. Σύμφωνα με αυτήν υπάρχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά σε όλες τις κοινωνικές δομές. Το πρώτο είναι η εδραίωση των στόχων, αντικείμενα για τα οποία πρέπει να αγωνίζεται κάθε μέλος της κοινωνίας, το δεύτερο είναι η πρόβλεψη των μέσων για την επίτευξη των στόχων αυτών. Άλλες κοινωνίες δίνουν έμφαση στους στόχους, άλλες στα μέσα, αλλά στο βαθμό που τα άτομα δέχονται τους πολιτισμικά καθορισμένους στόχους και τα κοινωνικά αποδεκτά μέσα, έχουμε μια κομφορμιστική συμπεριφορά. Όταν απορρίπτεται είτε το ένα είτε το άλλο στοιχείο έχουμε αντικομφορμιστική συμπεριφορά.

Η θεωρία του R. Merton ήταν μια περισσότερο ολοκληρωμένη κοινωνική θεωρία, στην οποία η ώθηση στο έγκλημα οφείλετο στην κουλτούρα και όχι στην ανθρώπινη φύση (βλ. και G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, 189). Ιδιαίτερα στην αμερικανική κοινωνία, οι πιέσεις που δέχονταν τα άτομα για την επίτευξη του «αμερικανικού ονείρου» ήσαν υπερβολικές, διότι ακριβώς η έμφαση δίνεται στο μοναδικό στόχο της υλικής επιτυχίας. Ο R. Merton «ερμηνεύει το υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας στην αμερικανική κοινωνία μέσα από τον όρο της πολιτισμικής ανισορροπίας, ανισορροπία μεταξύ των πολιτισμικών δυναμέων που οδηγούν το άτομο στην εγκληματική συμπεριφορά και των πολιτισμικών δυναμέων που συγκρατούν το άτομο από αυτήν». Η «πολιτισμική ανισορροπία» δεν είναι όμως σε θέση να εξηγήσει γιατί οι κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις υπερεμφανίζονται στο έγκλημα. Εφ' όσον ο R. Merton αποδέχεται ότι η κουλτούρα είναι ομοίμορφη σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, και όλοι δέχονται τις ίδιες πιέσεις για την επίτευξη της υλικής επιτυχίας, δεν μπορεί μέσω της κουλτούρας να ερμηνεύσει τις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται στο δείκτη εγκλη-

ματικότητας ανάλογα με την ταξική διαστρωμάτωση. Γι' αυτό ο R. Merton χρησιμοποιεί την κοινωνική δομή, και όχι την κουλτούρα, για να εξηγήσει γιατί τα άτομα των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων στην Αμερική παρουνισιάζουν υψηλότερο δείκτη εγκληματικότητας από εκείνα των μεσαίων και των ανώτερων τάξεων. Οι νόμιμες ευκαιρίες και η πρόσβαση στα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων της υλικής ευημερίας ήσαν σχετικά συγκεντρωμένες στις ανώτερες τάξεις και σχετικά απύσες στις κατώτερες. Ήταν λογικό επομένως, τα άτομα των χαμηλών κοινωνικοοικονομικών τάξεων να στρέφονται συχνότερα στην εγκληματική συμπεριφορά, με αποτέλεσμα να υπερεμφανίζονται στις εγκληματολογικές στατιστικές, σε σχέση με τα άτομα ενός υψηλότερου βιοτικού επιπέδου.

Το έγκλημα είναι το αποτέλεσμα της «ανομικής» κατάστασης που επικρατεί στη σύγχρονη κοινωνία: Οι σύγχρονες αστικές, βιομηχανικές κοινωνίες δίνουν έμφαση στην υλική επιτυχία - όπως αυτή εκφράζεται με την απόκτηση πλούτου και την ανώτερη εκπαίδευση - ως παραδεκτό κοινωνικό στόχο, ενώ ταυτόχρονα περιορίζουν τα θεσμικά μέσα επίτευξης του στόχου σε ορισμένα μόνο τμήματα του κοινωνικού συνόλου, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να τα χρησιμοποιούν νόμιμα. Αυτοί για τους οποίους η πρόσβαση στα νόμιμα μέσα είναι αποκλεισμένη είναι γενικά τα μέλη της κατώτερης οικονομικής τάξης, και ιδιαίτερα άτομα ορισμένων φυλετικών και εθνικών μειονοτήτων που αποτελούν αντικείμενο διακρίσεων, όπως είναι οι έγχρωμοι. Σαν αποτέλεσμα εμφανίζεται μια κατάσταση ανομίας, οπότε υπάρχει σαφής διάζευξη ανάμεσα στους πολιτισμικούς στόχους και τα νόμιμα μέσα που είναι διαθέσιμα για την επίτευξή τους.

Η ανομία αποτελεί, κατά τον R. Merton, ένα «ρήγμα» στην κοινωνική δομή. Παρά το ότι τίθενται οι στόχοι της επιτυχίας ώστε όλοι να επιδιώκουν την επίτευξή τους, εντούτοις τα νόμιμα μέσα - τα κανάλια, δηλαδή, υλοποίησής τους - είναι περιορισμένα και μη διαθέσιμα σε άτομα όπως αυτά της κατώτερης τάξης. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι ορισμένα άτομα αναγκάζονται να επιτύχουν τους κοινωνικά

καθορισμένους στόχους χρησιμοποιώντας παράνομα μέσα. Σύμφωνα, λοιπόν, με την ανομική θεωρία, τα μέλη της κατώτερης τάξης χρησιμοποιούν διάφορες μορφές προσαρμογής όταν τους έχουν αποκλειστεί τα νόμιμα μέσα.

Ο R. Merton, αφού μελέτησε τους διάφορους τύπους συμπεριφοράς στην αμερικανική κοινωνία, κατάστρωσε μέθοδο ταξινόμησης των τρόπων προσαρμογής στους στόχους και τα μέσα. Οι τρόποι προσαρμογής δεν περιγράφουν μορφές της προσωπικότητας. Δείχνουν τις πιθανότητες που έχει ένα άτομο να επιλέξει μια μορφή συμπεριφοράς ως απάντηση (αντίδραση) στην πίεση της ανομίας που επικρατεί. Πιο συγκεκριμένα, ξεκινά από πέντε βασικά πρότυπα συμπεριφοράς (τύπους προσαρμογής του ατόμου) που εξαρτώνται από τους προκαθορισμούς της κοινωνικής δομής (βλ. αναλυτικά R. K. Merton 1968, 193 στ.):

(1) Κομφορμισμός (conformity), (2) Καινοτομία (innovation), (3) Τυπολατρία (ritualism), (4) Απόσυρση (retreatism), και (5) Εξέγερση (rebellion).

Η κάθε μορφή προσαρμογής εξαρτάται από την αποδοχή ή απόρριψη των πολιτισμικών στόχων εκ μέρους του ατόμου και την προσήλωση προς τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες ή την παραβίασή τους. Το κλασικό σχήμα των τύπων προσαρμογής του Merton είναι το ακόλουθο:

	Πολιτισμικοί στόχοι - Θεσμικά μέσα	
Κομφορμισμός (conformity)	+	+
Καινοτομία (innovation)	+	-
Τυπολατρία (ritualism)	-	+
Απόσυρση (retreatism)	-	-
Εξέγερση (rebellion)	±	±

+ : αποδοχή, - : απόρριψη
±: απόρριψη και προσπάθεια αντικατάστασης

Κοινοφορμιτισμός: Η κοινοφορμιστική συμπεριφορά γεννιέται όταν υπάρχει συμφωνία μεταξύ πολιτισμικών στόχων και διαθεσίμων μέσων. Ο κοινοφορμιτισμός είναι η πλέον κοινή και ευρύτερα διαδεδομένη συμπεριφορά, συνυφασμένη με τη σταθερότητα της κοινωνίας (R. K. Merton 1968, 195). Στο βαθμό, δηλαδή, που επικρατεί σταθερότητα στην κοινωνία, τα μέλη της θα επιδιώκουν την επίτευξη των κοινωνικά καθορισμένων στόχων μέσω των κοινωνικά αποδεκτών καναλιών, αποδεχόμενα, έτσι, τόσο τους πολιτισμικούς στόχους όσο και τα θεσμικά μέσα.

Καινοτομία: Ο τύπος αυτός προσαρμογής είναι ο κατεξοχήν εγκληματολογικά ενδιαφέρων, αφού περιλαμβάνει όλες εκείνες τις «παράνομες» μορφές συμπεριφοράς που είναι δυνατό να υιοθετηθούν για την επίτευξη των πολιτισμικών στόχων (οι οποίοι γίνονται αποδεκτοί), εφόσον η πρόσβαση στα νόμιμα μέσα είναι περιορισμένη. Τέτοια «παράνομα» (κοινωνικά απαράδεκτα) μέσα μπορεί να είναι οι κλοπές, οι διαρρήξεις, οι ληστείες, το οργανωμένο έγκλημα, ή ακόμη και η πορνεία, το εμπόριο ναρκωτικών, κλπ. Θα πρέπει να τονιστεί ότι στο βαθμό που τα νόμιμα μέσα είναι αποκλεισμένα, αυτός ο τύπος προσαρμογής, η υιοθέτηση, δηλαδή, εγκληματικής συμπεριφοράς, θα πρέπει να θεωρείται «ομαλός» (μη παθολογικός).

Η καινοτομία είναι χρήσιμη στη μελέτη του εγκλήματος σε φτωχές περιοχές. Ο R. Merton συμφωνεί ότι η φτώχεια από μόνη της δεν προκαλεί το έγκλημα, αλλά αναφέρει ότι «εάν η φτώχεια και τα συνδεδεμένα μειονεκτήματα στο συναγωνισμό για τις πολιτισμικές αξίες που επιδοκιμάζονται από όλα τα μέλη της κοινωνίας είναι συνδεδεμένα με μια πολιτισμική έμφαση στη χρηματική επιτυχία ως ο στόχος που επικρατεί, τότε η φυσική κατάληξη είναι υψηλό ποσοστό εγκληματικής συμπεριφοράς» (R. K. Merton 1968, 201). Εξάλλου, το αμερικανικό όνειρο για επιτυχία και ευημερία για όλους είναι που παρακινεί τα άτομα να επιλέξουν τον τύπο προσαρμογής που οδηγεί στην καινοτομία. Όπως αναφέρουν ορθά οι I. Taylor, P. Walton και J. Young (1973, 103) «το αμερικανικό όνειρο χρησιμοποιείται στο να κρύβει την

ανισότητα. Μπορεί να λειτουργήσει μόνο σε μια κοινωνία όπου έχει καταργηθεί ο κληρονομικός πλούτος. Η καινοτομία τότε, δεν είναι τόσο η αποτυχία κοινωνικοποίησης αφηρημένα, όσο η μερική αποκάλυψη του μυστηρίου του παιχνιδιού από τον μη προνομιούχο».

Ο R. Merton καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι μεγαλύτερες πιέσεις για εκδήλωση παρεκκλίουσας συμπεριφοράς ασκούνται στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η ανήθικη διαγωγή και το έγκλημα αποτελούν φυσιολογική απάντηση στις καταστάσεις εκείνες όπου έχει δοθεί έμφαση στην απόκτηση υλικού πλούτου, λείπει όμως η πρόσβαση στα συμβατικά και νόμιμα μέσα για την επιτυχία. Ο συνδυασμός της πολιτισμικής έμφασης και της κοινωνικής δομής είναι εκείνος που κάνει έντονη την πίεση για παρέκκλιση (R. K. Merton 1968, 198 επ.).

Η χρηματική επιτυχία παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο, αλλά και άλλες μορφές διακύμανσης στόχων και μέσων μπορούν να προκαλέσουν ανομικές καταστάσεις. Για παράδειγμα, σε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά μπορεί να οδηγηθούν και επισημονες οι οποίοι δίνουν έμφαση στο στόχο της πρωτοτυπίας στην επιστημονική έρευνα, στην περίπτωση που δεν μπορούν να επιτύχουν το στόχο τους και καταφεύγουν με ταχύ άλλων στο κλέψιμο ιδεών, στην κατασκευή πλαστών στοιχείων κλπ.

Τυπολογία: Η τυπολογία πρέπει να είναι χαρακτηριστικό της αμερικανικής κατώτερης μεσαίας τάξης, είναι ο τύπος που έχουμε «άρνηση, εγκατάλειψη κάθε φιλόδοξων κοινωνικών και χρηματικών στόχων συνδεδεμένων με μια σχεδόν καταναγκαστική προσκόλληση στους κοινωνικούς κανόνες» (H. Mannheim 1965, 504). Είναι, ίσως, ο πλέον ιδιόμορφος τύπος προσαρμογής, μια και το άτομο απορρίπτει μεν τους πολιτισμικούς στόχους, αποδέχεται, όμως, τα θεσμικά μέσα που υφίστανται στην κοινωνία (αποδέχεται, δηλαδή, τη διαδρακασία προς ένα στόχο που του είναι αδιάφορος). Κλασικό παράδειγμα τυπολατρίας είναι ο γραφειοκράτης.

Στην τυπολογία μπορεί να μην είναι σαφές στο άτομο το γιατί κάνει κάτι, όπως για παράδειγμα το να εργάζεται επιμελώς ή να πηγαίνει στην εκκλησία, αλλά γνωρίζει ότι αυτό που κάνει είναι αποδεκτό. Αυτός ο αποπροσανατολισμός, το να λησμονεί δηλαδή τελικά τις αιτίες γιατί κάνει ορισμένα πράγματα (S. T. Reid 1976, 179) μπορεί να οδηγήσει σε μια τελική απόρριψη και των κοινωνικών στόχων και μέσων. Μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί να είναι κοινωνικά ανεπιθύμητη, δεν συνιστά, όμως, παραβίαση των κανόνων, εφόσον δεν έρχεται σε σύγκρουση με τις παραδεκτές διαδικασίες.

Απόσυρση: Αυτή αντιπροσωπεύει την ουσιαστική εγκατάλειψη των πολιτικών στόχων και των μέσων επίτευξής τους. Το άτομο έχει εσωτερικεύσει αυτούς τους στόχους αλλά δεν είχε διαθέσιμα μέσα για να τους πραγματοποιήσει. Επειδή, από την άλλη, διάφοροι (προσωπικοί) λόγοι το εμποδίζουν να καταφύγει σε παράνομα μέσα, το άτομο απογοητεύεται και θεωρεί τον εαυτό του αποτυχημένο. Έτσι, «αποσυρόμενο», καταφεύγει στα ναρκωτικά ή το αλκοόλ, ή ακόμη «δραπέτευει» μέσα από κάποια ψυχική ασθένεια ή την αυτοκτονία.

Στην απόσυρση ο R. Merton αναφέρει ότι ορισμένοι κομφορμιστές που απέτυχαν επανειλημμένα να επιτύχουν τους κοινωνικούς στόχους με τα παραδεκτά μέσα συχνά δεν είναι σε θέση να αναπληρώσουν τα νόμιμα μέσα με παράνομα. Η παρουσία των στόχων και η απραξία σχετικά με τα παραδεκτά μέσα αποτρέπει μια πηγή εσωτερικής σύγκρουσης. Έτσι το άτομο προσπαθεί να αποσυρθεί. Η σύγκρουση εξανεμίζεται με την εγκατάλειψη και των στόχων και των μέσων. Η απόδραση ολοκληρώνεται, μειώνεται η σύγκρουση και το άτομο αποκοινωνικοποιείται (R. K. Merton 1968, 207 επ.). Τα άτομα που ακολουθούν αυτόν τον τύπο προσομοίωσης κατακρίνονται σοβαρά από την κοινωνία διότι είναι μη παραγωγικά άτομα. Σε αυτά ανήκουν για παράδειγμα αλήτες, μέθυσοι, τοξικομανείς και ψυχωτικοί (W. V. Peltrey 1980, 39). Η μορφή αυτή συμπεριφοράς μπορεί να είναι

εγκληματική στο βαθμό που έχει ποινικοποιηθεί από την εξουσία (Χαρακτηριστικό παράδειγμα η χρήση ναρκωτικών).

Εξέγερση: Η εξέγερση αντικατοπτρίζει την επιθυμία προσαρμογής σε έναν εναλλακτικό τρόπο ύπαρξης. Ο R. Merton την ονομάζει «στάση κατά της κοινωνίας». Τα άτομα απορρίπτουν τους συμβατικούς πολιτισμικούς στόχους και επιζητούν, μέσω της εξέγερσης, να εγκαθιδρύσουν μια νέα, διαφορετική κοινωνική δομή, νέες αξίες, προσπαθώντας να θέσουν νέους στόχους και διαδικασίες, αντί να επιδιώκουν την υλοποίηση των παραδοσιακών κοινωνικών στόχων.

Ως παραδείγματα αυτού του τύπου προσαρμογής μπορούν να αναφερθούν οι χίπις, και γενικά τα νεολαιίστικα κινήματα αμφισβήτησης, οι κάθε είδους ριζοσπάστες, οι επαναστάτες. Επίσης, ως πολιτικά προσανατολισμένα, μπορεί να περιλαμβάνει και δολοφονίες ή βομβιστικές επιθέσεις ή απλά τη διακήρυξη μιας αντίθετης πολιτικής έκφρασης. Συνεπώς, στο βαθμό που η εξουσία έρχεται να ποινικοποιήσει αυτές τις μορφές συμπεριφοράς, γίνονται αυτόματα αντικείμενο εγκληματολογικής μελέτης.

Είναι άξια αναφοράς η προσπάθεια μεταφοράς των τύπων προσαρμογής στον αθλητισμό για να γίνουν περισσότερο κατανοητοί (G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, 192): «Εάν έχει υπερτονιστεί ο στόχος της επιτυχίας, τότε αυτοί που δεν μπορούν να νικήσουν ακολουθώντας τους κανόνες του παιχνιδιού, οδηγούνται στην απάτη (καινοτομία). Μπορούν είτε να αθλούνται χωρίς ελπίδα για επιτυχία (τυπολογία) είτε να σταματήσουν τελείως με τον αθλητισμό (απόσυρση, φυγή). Μπορούν βέβαια να κάνουν ένα άλλο είδος σπορ (εξέγερση)».

Όπως είναι προφανές, οι εγκληματολογικά ενδιαφερόμενες από αυτούς τους τύπους προσαρμογής είναι η καινοτομία (κατά κύριο λόγο), η απόσυρση και η εξέγερση.

Η θεωρία της ανομίας, όπως διαμορφώθηκε από τον R. Merton, συντελεί στη διαφώτιση της εγκληματογενετικής διαδικασίας αρκετών εγκλημάτων και μάλιστα σε κοινωνίες που εμφανίζεται έντονη κοινωνικοοικονομική διαφοροποίη-

ση. Πρέπει δε να είναι η μοναδική για την οποία έχει γίνει τόσο συγγή αναφορά, όχι μόνο στο στενό εγκληματολογικό χώρο, αλλά γενικότερα στην κοινωνιολογία, διότι στη θεωρία του αυτή περιγράφει γενικά την ανθρώπινη συμπεριφορά και όχι μόνο την παρεκκλίνουσα.

Πάντως, η θεωρία ώθησης στην πρώτη της μορφή (R. K. Merton 1938) δεν αναφέρθηκε με σαφή θεωρητική τεκμηρίωση σε πιέσεις της ομάδας. Περιορίστηκε στην τυπολογία της ατομικής συμπεριφοράς. Επηρέασε όμως την εγκληματολογική σκέψη, γι' αυτό σε μεταγενέστερα θεωρητικά σχήματα (A. K. Cohen 1955, R. A. Cloward, L. E. Ohlin 1960), η ώθηση θεωρείται η βασική αιτία που οι εγκληματικές ομάδες ομηλίκων ενθαρρύνουν διαδοχικά την τέλεση εγκληματικών πράξεων (R. E. Johnson 1979, 7).

Όμως, όπως κάθε εξηγηματική απόπειρα του εγκληματικού φαινομένου, έτσι και η θεωρία της ανομίας δεν είναι άμοιρη αδυναμιών: Η θεωρία, πέρα από τη δύσκολη εμπειρική επαλήθευση, δεν ασχολείται διεξοδικά με τα αίτια της εγκληματογένεσης (G. Kaiser 1980, 131). Ο ίδιος ο R. Merton τονίζει ότι η θεωρία της ανομίας «είναι σχεδιασμένη για να εξηγήσει ορισμένες, και όχι όλες, από τις μορφές παρεκκλίουσας συμπεριφοράς που συνηθίζεται να θεωρούνται εγκληματικές». Στόχος της θεωρίας είναι να συγκεντρώσει την προσοχή σε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα: τις ισχυρές πιέσεις που δημιουργούνται από το χάσμα ανάμεσα στους πολιτισμικά καθορισμένους στόχους και τις κοινωνικά δομημένες ευκαιρίες, κι έτσι δεν προοπάθει να ερμηνεύσει όλες τις ποικίλες συμπεριφορές που τη μία ή την άλλη στιγμή απαγορεύονται από τον ποινικό νόμο. Θα μπορούσε, ενδεχομένως, να αποτελέσει το εξηγηματικό πλαίσιο για διάφορες μορφές «ωφελιμιστικής» εγκληματικότητας (κυρίως εγκλήματα που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας), δεν είναι, όμως, σε θέση να ερμηνεύσει τη μη ωφελιμιστική ή ακόμη και καταστροφική φύση ορισμένων μορφών εγκληματικότητας. (Αυτό ακριβώς το φαινόμενο παρατήρησε και προστάθηκε να εξηγήσει ο Albert Cohen).

Ο R. Merton αφ' ενός αποτυγχάνει να διαγνώσει τη διαδικασία εξατομικευμένης επιλογής του τύπου προσαρμογής, αφ' ετέρου παρουσιάζει τη συγκεκριμένη επιλογή ως προσωπική υπόθεση του ατόμου. Πολλές φορές όταν ένα άτομο επιλέγει έναν τύπο προσαρμογής που είναι παρβατικός δεν το κάνει από καθαρά δική του ελεύθερη επιλογή αλλά είναι αποτέλεσμα πίεσης των μελών των ομάδων στις οποίες ανήκει. Πολλές παράνομες πράξεις δηλαδή είναι περισσότερο μέρος των προσδοκιών του ρόλου που καλείται να εκπληρώσει παρά αντιπροσωπεύουν την αντίπαρθεση στόχων και μέσων.

Η θεωρία της ανομίας δεν αναγνωρίζει τη σημασία της υποκοιλούσρας, της παρεκκλίουσας ομάδας και το ρόλο του *slum* στη συμπεριφορά. Πολλές μορφές παρεκκλίουσας συμπεριφοράς όπως ο εθισμός στα ναρκωτικά, το επαγγελματικό έγκλημα, η πορνεία κατ' επάγγελμα, η ομοφυλοφιλία και η εγκληματικότητα του «λευκού κολάρου» (*white collar*) είναι συλλογικές πράξεις στις οποίες ερμηνεύεται η συμπεριφορά πάντα σε σχέση με τις αξίες της ομάδας. Στο πλαίσιο συμμοριών ανηλίκων για παράδειγμα, η συμπεριφορά τους προσδοκά ανύψωση του κύρους και καθέρωσή τους στο πλαίσιο των ομάδων, παρά επιδίωξη των καθιερωμένων κοινωνικών στόχων.

Η γενίκευση των «παράνομων μέσων», την οποία αποδέχεται η θεωρία, δεν μπορεί να ισχύσει, διότι οι παρεκκλίουσες, εγκληματικές πράξεις ποικίλλουν σε χρόνο και τόπο. Η παρέκκλιση είναι σχετική έννοια. Δεν είναι η ίδια σε όλες τις ομάδες. Η χρήση ναρκωτικών ουσιών, για παράδειγμα, μπορεί να μην είναι ποινικοποιημένη σε όλες τις χώρες. Η χρήση οπίου λόγου χάρη ποινικοποιήθηκε στις χώρες του δυτικού κόσμου εδώ και έναν αιώνα (M. B. Clinard, R. F. Meier 1979, 70).

Εξάλλου, η εκδήλωση μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από διαφορετικούς τύπους προσαρμογής ή αντίθετα, το άτομο μπορεί να επιλέξει συμπεριφορές που να ανήκουν σε διαφορετικούς τύπους προσαρμογής, χωρίς να περιορίζεται και να τυποποιείται από-

Λυτα μέσα από ένα από τα πέντε βασικά σχήματα του R. Merton: Για παράδειγμα (βλ. G. B. Vold, Th. J. Bernard 1986, 192), μερικά άτομα μπορεί να επιλέξουν μια προσαρμογή, όπως είναι ο γραφειοκράτης που ανταποκρίνεται στην κατάσταση του μέσα από την τυπολατρία. Ο ίδιος όμως γραφειοκράτης μπορεί να παρουσιάσει περιστασιακά δείγματα καινοτομίας κλέβοντας μικροποσά από τον εργοδότη του, ή μπορεί περιστασιακά να αποσυρθεί μέσα από τη χρήση του αλκοόλ. Επίσης, ένας επαγγελματίας εγκληματίας (καινοτομία) μπορεί να χρησιμοποιεί και ναρκωτικά (απόσυρση) ενώ συγχρόνως να προωθεί μια επιθετική, επαναστατική φιλοσοφία (εξέγερση).

Η χρήση ναρκωτικών θεωρείται ότι είναι μια δραπέτευση από την οικονομική αποτυχία, μπορεί να είναι όμως μια μορφή συμπεριφοράς που να ανήκει στον τύπο προσαρμογής της καινοτομίας, μια μορφή κομφορμιστικής συμπεριφοράς μεταξύ ανηλίκων (σε peer-group), μπορεί τέλος να είναι και μια μορφή εξέγερσης κατά της κομφορμιστικής συμπεριφοράς στην κοινωνία. Πολλοί τοξικομανείς κάνουν χρήση ναρκωτικών όχι γιατί απέτυχαν στην επίτευξη των στόχων τους και οδηγήθηκαν στα ναρκωτικά, αλλά για άλλους λόγους, χωρίς να εγκαταλείπουν τους στόχους τους για υλική επιτυχία, ασκώντας ακόμη και το συνηθισμένο τους επάγγελμα, όπως υπεύθυνα μέλη της κοινωνίας (γιατροί για παράδειγμα).

Τέλος, θα πρέπει και εδώ να τονιστεί ο ταξικός χαρακτήρας της θεωρίας δεδομένου ότι δεν εξετάζονται οι αντίστοιχες μορφές εγκληματικότητας των ανώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων. Η θεωρία της ανομίας προϋποθέτει ότι η παρεκκλίνοσα συμπεριφορά είναι αναλογικά συχνότερη στην κατώτερη κοινωνικοοικονομική τάξη και αγνοεί το σημαντικό ρόλο των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που καθορίζουν τι θεωρείται παρεκκλίνον κάθε φορά. Τα άτομα των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων και μέλη μειονοτήτων είναι πιθανότερο να επισημανθούν, να ετικεταριστούν ως εγκληματίες, αλκοολικοί,

τοξικομανείς και ψυχικά ασθενείς παρά τα μέλη των μεσίων και ανώτερων τάξεων.

Έρευνες στον εργασιακό χώρο και κυρίως σε σχέση με την οικονομική δραστηριότητα κατέδειξαν ότι εγκλήματα διαπράττονται και στις υψηλά ευρισκόμενες κοινωνικές τάξεις (λόγου χάρι τα εγκλήματα του λευκού κολάρου) όπως ακριβώς στα μεσαία και τα κατώτερα στρώματα. Πολλοί εγκληματίες για παράδειγμα που συλλαμβάνονται για κλοπές σε πολυκαταστήματα και ανήκουν στις μεσαίες τάξεις δεν πληρούν το «σύνδρομο της φτώχειας». Ο αλκοολισμός επίσης όπως και η χρήση ναρκωτικών απαντώνται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Τα άτομα όμως των ανώτερων στρωμάτων είναι λιγότερο πιθανό να συλληφθούν ως χρόνιοι αλκοολικοί ή να κάνουν χρήση δημόσιων θεραπευτηρίων. Και στα ναρκωτικά τα άτομα των μεσίων και ανώτερων τάξεων μπορεί να χρησιμοποιούν διαφορετικά είδη από εκείνα που χρησιμοποιούν τα άτομα των κατώτερων τάξεων και έτσι να γίνονται λιγότερο ορατά από τα τελευταία. Το υψηλό ποσοστό χρήσης ναρκωτικών σε περιοχές μαύρων και μειονοτήτων για παράδειγμα μπορεί να οφείλεται στο ότι εκεί συγκεντρώνεται η διακίνηση των ναρκωτικών (M. B. Clinard, R. F. Meier 1979, 71).

Γενικά, η θεωρία του Merton αποτέλεσε τη βάση για μία ολόκληρη παράδοση στο χώρο της Εγκληματολογίας, παρέχοντας το θεωρητικό πλαίσιο για ποικίλες εμπειρικές αναζητήσεις. Δεν πρέπει πάντως να αγνοήσουμε, ότι και η θεωρία της ανομίας, όπως οι λειτουργικές (funktionalistisch) θεωρίες της εγκληματικότητας συμβάλλουν στη διατήρηση του συστήματος και του status quo.

Αντιπροσωπευτικά έργα

- Marshall B. CLINARD (ed.), *Anomie and Deviant Behavior*, Free Press, New York 1964
- Emile DURKHEIM, *Les règles de la méthode sociologique*, Alcan, Paris 1895 (ελληνική έκδοση: *Οι κανόνες της κοι-*

κωνιολογικής μεθόδου, μετάφραση: Α. Μουσουρού, Gutenberg, Αθήνα 1978)

Emile DURKHEIM, *Le Suicide. Etude de sociologie*, Alcan, Paris 1897 (1930)

Robert K. MERTON, "Social Structure and Anomie", *American Sociological Review*, vol. 3, 1938 (672-682)

Robert K. MERTON, *Social Theory and Social Structure*, Free Press, New York 1957 (enlarged ed. 1968)

Robert K. MERTON, Robert NISBET (eds.), *Contemporary Social Problems*, Harcourt Jovanovich, (4th ed.), New York 1976

ΥΠΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Η έννοια της «υποκοουλτούρας»

Το πιο ενδιαφέρον πεδίο εφαρμογής των θεωρητικών κατασκευών του R. Merton αποτέλεσαν οι ερευνητικές προσπάθειες στο χώρο των συμμοριών ανηλίκων, από τις οποίες προέκυψαν κάποια νέα θεωρητικά σχήματα, γνωστά ως υποπολιτισμικές θεωρίες. Σύμφωνα με αυτές η εγκληματικότητα προβάλλεται ως το αποτέλεσμα μιας κοινωνικοποίησης που αποκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και τις αξίες που θεωρούνται σωστοί από την κοινωνία. Βασική υπόθεση των θεωριών αυτών είναι ότι η παρεκκλίνοσα / εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του ατόμου σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα (υποκοουλτούρα / subculture).

Ο όρος «culture» (κουλτούρα) περιγράφει το σύνολο των αντιλήψεων σχετικά με τις αξίες, όπως εδραιώθηκαν σε μια ορισμένη κοινωνία, στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης παιδείας και με συγκεκριμένα ιστορικά δεδομένα. Κουλτούρα είναι τρόπος ζωής, τρόπος σκέψης, αισθημάτων και συμπεριφοράς, που αποτυπώνεται στον τρόπο διατροφής, ένδυ-

σης, στα ήθη και τα έθιμα, στη θρησκεία και τη γλώσσα, μαθαίνεται και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Με την έννοια «subculture» (υποκοουλτούρα) υποδηλώνεται ένα κοινωνικό σύστημα αξιών και συμπεριφοράς, το οποίο υπάρχει κάτω από ένα υπερκείμενο ανάλογο σύστημα, αποτελεί δε και μέρος αυτού. Ομάδες που ζουν σε αυτές τις υποκοουλτούρες, μοιράζονται στοιχεία της υπερκείμενης αυτής κουλτούρας, διατηρούν όμως και ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς και αντιλήψεις αξιών που διαφέρουν από το γενικότερο σύστημα (H. J. Schneider 1987, 434).

Γενικά, ο ακριβής καθορισμός της υποκοουλτούρας (υποπολιτισμικής ομάδας) είναι αρκετά δύσκολος και ασαφής, δεδομένου ότι έχουν αναπτυχθεί ποικίλες απόψεις γύρω από τη φύση και τη λειτουργία της. Πάντως, χαρακτηριστικά της θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα εξής:

α. Ένα σύνολο αξιών και κανόνων που έρχονται σε αντίθεση, ως προς το περιεχόμενο ή την έμφαση, με τις αξίες και τους κανόνες των άλλων ομάδων και γενικά της κοινωνίας.

β. Μια συγκεκριμένη διαδικασία μέσω της οποίας τα μέλη μαθαίνουν και υιοθετούν την απαιτούμενη από την ομάδα συμπεριφορά.

γ. Ένα ιδιαίτερο λεξιλόγιο το οποίο είναι συνήθως σχετικό με τις επί μέρους δραστηριότητες της ομάδας, και τη διαφοροποιεί από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Για παράδειγμα, μια υποκοουλτούρα χρηστών ηρώινης χρήσης ποιεΐ ένα λεξιλόγιο εντελώς ακατανόητο στους «αμύητους».

δ. Μερικές φορές, ένας ιδιαίτερος τρόπος ντυσίματος και κίνησης που χρησιμεύει, όπως και το ιδιαίτερο λεξιλόγιο, στη διαφοροποίηση των μελών της ομάδας από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αλλά και στην αναγνώριση μετξύ τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι χίτις και οι πανκ.

Παρά το ότι μπορεί από τους άλλους να θεωρείται παρεκκλίνοσα, η συγκεκριμένη συμπεριφορά του ατόμου βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με τις αξίες και τους κανόνες της ομάδας στην οποία αυτό ανήκει.

Η συμβολή της υποκοουλτούρας στην παρεκκλίνοσα - εγκληματική συμπεριφορά μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: Κατ' αρχάς, μπορεί να θεωρηθεί ως η πηγή της παρέκκλισης: το άτομο, δηλαδή, με την είσοδό του στην ομάδα, μαθαίνει τις αξίες εκείνες που το οδηγούν σε συμπεριφορές οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ευρύτερη κοινωνία ως παρεκκλίνοσες ή εγκληματικές. Από την άλλη, η υποπολιτισμική ομάδα μπορεί να παρέχει υποστήριξη στην παρεκκλίνοσα συμπεριφορά, θεωρώντας την ανεκτή ή και επιθυμητή. Έτσι, το άτομο που για οποιοδήποτε λόγο έχει υποβιθίσει παρεκκλίνοσα συμπεριφορά οδηγείται σε κάποια ομάδα, η οποία θα του παρέχει τη στήριξη για τη συνέχιση αυτής της συμπεριφοράς.

Από μια σειρά εμπειρικών αλλά και θεωρητικών αναζητήσεων στο πλαίσιο της ανομικής παράδοσης και των υποπολιτισμικών θεωριών ξεχωρίζουν οι προσπάθειες του Albert Cohen και των Richard Cloward και Lloyd Ohlin.

Η θεωρία του A. Cohen

Η θεωρία του A. Cohen, σχετικά με την εγκληματικότητα των νέων λόγω της απογοήτευσης για την κοινωνική τους θέση, αναφέρεται επιγραμματικά στα εξής: Στις βιομηχανικές κοινωνίες δυτικού τύπου επικρατούν διαφορετικές οικονομικές συνθήκες στις μεσαίες και στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, έχουμε έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση, και απογοήτευση σχετικά με την κοινωνική θέση των νέων των κατωτέρων τάξεων, που εσωτερικεύσαν τους κανόνες της μεσαίας τάξης, τη δημιουργία αντίδρασης κατά των κανόνων της μεσαίας τάξης και τέλος την αποδοχή εγκληματικών κανόνων στο πλαίσιο της υποπολιτισμικής ομάδας των νέων.

Φοιτητής του R. Merton στο Πανεπιστήμιο του Harvard και του E. Sutherland στο Πανεπιστήμιο της Indiana, ο A. Cohen επηρεάστηκε από τα θέματα της πολιτισμικής μεταβίβασης αφ' ενός και τις θεωρίες ώθησης αφ' ετέρου (J. R. Lilly, F. Cullen, R. Ball 1989, 71). Ο E. Sutherland έπρεπε

τον A. Cohen ότι ο διαφορικός συγχρωτισμός με παραβατικά άτομα μπορεί να οδηγήσει τους νέους σε μια νομική εμπλοκή. Συγχρόνως ο A. Cohen αναρωτήθηκε για την προέλευση της εγκληματικής υποκοουλτούρας. Οι προηγούμενοι ερευνητές θεώρησαν δεδομένη τη συμμορία στις αστικές περιοχές και επικέντρωσαν τη μελέτη τους στη διαδικασία μεταβίβασης των εγκληματικών αξιών και της εγκληματικής παράδοσης στα αγόρια, αλλά δεν μελέτησαν τις συμμορίες καθαυτές.

Ο A. Cohen υποστηρίζει ότι από διάφορες ομάδες δημιουργούνται συστήματα αξιών διαφορετικά από τα κρατούμενα, που έρχονται σε σύγκρουση με τη θεσμοθετημένη έννομη τάξη. Από την ανομική αυτή κατάσταση που επικρατεί και κυρίως από τις πολιτισμικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των κατώτερων και μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων δημιουργείται η «εγκληματική υποκοουλτούρα» (delinquent subculture).

Τόνισε ότι οι υποπολιτισμικές αυτές ομάδες με τα συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά αναπτύσσονται σε υποβαθμισμένες περιοχές και έχουν πλήρη αυτονομία και ένα ιδιαίτερο σύστημα αξιών και κανόνων που κυριαρχεί από γενιά σε γενιά. Οι διαφορετικοί αυτοί κανόνες δεν είναι τίποτε άλλο παρά έκφραση της αντίδρασης αυτών που βρίσκονται στα κατώτερα τμήματα της κοινωνικής πυραμίδας και αναπτύσσουν, κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα είδος «εναλλακτικής» κοινωνίας η οποία τους παρέχει, μέσα από αντικοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς, ένα επιθυμητό πλαίσιο αναφοράς. Δημιουργούν, έτσι, τα άτομα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων μια δική τους υποκοουλτούρα, μια εγκληματικού χαρακτήρα υποπολιτισμική ομάδα.

Ο A. Cohen μελετά συγκριτικά τη συμπεριφορά των νέων της μεσαίας και της εργατικής τάξης. Οι στόχοι της μεσαίας τάξης δεν είναι εφικτοί για τους νέους της εργατικής τάξης. Στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων αυτών δημιουργείται μια ανομική κατάσταση, στην οποία οι νέοι της εργατικής τάξης μπορεί να αντιδράσουν με διαφορετικούς τρόπους.

Η θεωρία του A. Cohen πηγάζει από τα πορίσματα των ερευνών του πάνω στις συμφορές ανηλίκων. Τις σκέψεις του αυτές κατέγραψε στη διδακτορική του διατριβή, την οποία αναθεωρημένη δημοσίευσε το 1955, ως καθηγήτης Κοινωνιολογίας πλέον στο Πανεπιστήμιο του Connecticut, με τον τίτλο «*Delinquent Boys. The Culture of the Gang*». Πλαίσιο αναφοράς του είναι, φυσικά, η αμερικανική κοινωνία της δεκαετίας του '50, που χαρακτηρίζεται από έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση. Ο A. Cohen παραδέχεται ότι σε μια δημοκρατική κοινωνία όπως αυτή των ΗΠΑ, η κοινωνική θέση δεν είναι το παν αλλά έχει μεγάλη σημασία.

Η άποψή του δεν είναι ότι μόνο ο νέος της εργατικής τάξης έχει προβλήματα, αλλά τα προβλήματα αυτά είναι διαφορετικά από εκείνα των παιδιών της μεσαίας τάξης και είναι πιθανότερο να τον οδηγήσουν στην εγκληματικότητα. Το παιδί μεγαλύτερο όντας ενήμερο για την ύπαρξη και τη δύναμη των ταξικών διαφορών έτσι όπως επηρεάζουν την οικογένειά του και αυτό. Στα παιδιά αυτά απουσιάζουν οι στενές διαπροσωπικές σχέσεις με την οικογένεια και γι' αυτό έχουν την τάση να καλλιεργούν ευρύτερες δευτερογενείς σχέσεις με την ομάδα πέρα από το στενό οικογενειακό κύκλο. Η οικογένεια και εδώ παίζει ένα σημαντικό ρόλο σε αυτό, όχι όμως με τον τρόπο που επιχειρούν να ερμηνεύσουν οι ψυχολογικές και ψυχολογικές μελέτες λόγω της εσωτερικής της δομής (διαλυμένα σπίτια κλπ.), αλλά λόγω της ιδιαιτερότητας της θέσης της μέσα στην ευρύτερη κοινωνική δομή, ως ενότητα σε ένα ταξικό σύστημα.

Η ηθική της μεσαίας τάξης διαφέρει σε πάρα πολλά σημεία από τα πρότυπα και τις αξίες της εργατικής τάξης. Αυτές οι αξίες της μεσαίας τάξης επιβάλλονται κατά κάποιο τρόπο στο παιδί της εργατικής τάξης και αυτή η συνύπαρξη των δύο διαφορετικών συστημάτων κοινωνικής θέσης και αξιών στη ζωή του παιδιού της εργατικής τάξης και αυτό της οικογένειάς του οδηγούν αναπόφευκτα, σύμφωνα με τον A. Cohen, σε σύγκρουση και σύγχυση, ειδικά όταν τα αγόρια της εργατικής τάξης δεν έχουν την τάση να απορρίπτουν αυτές τις αξίες της μεσαίας τάξης προς όφελος

των δικών τους. Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι και οι γονείς τους έλκονται από τον τρόπο ζωής της μεσαίας τάξης και το εκπαιδευτικό αμερικανικό σύστημα εξάγει τα ιδανικά και τις προσωπικότητες της μεσαίας τάξης.

Τα αγόρια της εργατικής τάξης ένιωσαν την εμπειρία ότι απειλείται η κοινωνική τους θέση όταν ως μέτρο σύγκρισης τέθηκαν μέτρα της μεσαίας τάξης, σχετικά με μια σειρά από κοινωνικές προσδοκίες που αφορούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των «καλών αγοριών». Οι παραδειγματικοί νέοι συγκεντρώνουν όλα αυτά τα κοινωνικά χαρακτηριστικά στα μάτια των σημαντικών μελών της μεσαίας τάξης όπως των δασκάλων. Ο νέος όμως της εργατικής τάξης κοινωνικοποιήθηκε ανεπαρκώς και απέκτησε μέτρια κατανόηση της ηθικής της μεσαίας τάξης και δεν έχει την ικανότητα να προσαρμοστεί σε αυτές τις ιδέες με κατάλληλη συμπεριφορά. Γι' αυτό θεωρεί τον εαυτό του μειονεκτικό στην τάξη και σε άλλα κοινωνικά επίπεδα και συναγωνίζεται τους ομηλικούς του των μεσαίων κοινωνικοοικονομικών τάξεων για αναγνώριση από τους ενήλικους. Με το χαμηλό λοιπόν status από την οικογένειά τους οι νέοι αυτοί αποτυγχάνουν επίσης στον ανταγωνισμό που κατά κύριο λόγο λαμβάνει χώρα στο σχολείο όπου οι όροι σύγκρισης και επιτυχίας δίδονται από αξίες της μεσαίας τάξης (όπως η οικογένεια, η εποικοδομητική χρήση του χρόνου, η δυναμότητα ελέγχου της επιθετικότητας, ο σεβασμός στην ιδιοκτησία, κλπ). Τα φτωχά παιδιά στερήθηκαν την κοινωνικοποίηση εκείνη που θα τους επιτρέψει να ανταγωνιστούν τα παιδιά των εύπορων οικογενειών. «Αρνούνται την κοινωνική τους θέση στην ευπόληπτη κοινωνία γιατί δεν μπορούν να φτάσουν τα κριτήρια που θέτει το ίδιο το σύστημα για την κοινωνική θέση» (A. K. Cohen 1955, 121). Το παιδί της εργατικής τάξης που δέχεται τις επιδράσεις αυτές και σε ορισμένο βαθμό εσωτερικεύει τα πρότυπα της μεσαίας τάξης, παράλληλα όμως έχει επίγνωση της θέσης του και των μειονεκτημάτων της στο παιχνίδι αυτό του ανταγωνισμού, αναπτύσσει αντιφατικές συμπεριφορές (στάσεις) απέναντι σε αυτές τις δύο κοινωνικές τάξεις που κυριαρχούν στη ζωή του και έχει να αντιμετωπίσει ένα δύσκολο πρόβλημα προσαρμογής.

Υπάρχουν τρεις εναλλακτικοί τρόποι αντίδρασης: Ο πρώτος είναι να εγκαταλείψει τον αρχικό τρόπο ζωής του προς όφελος της εκπαίδευσης και των προτύπων της μεσαίας τάξης (το λεγόμενο παιδί του κολεγίου «college boy», ορολογία του W. F. Whyte), ο δεύτερος είναι να συμβιβαστεί με την κοινωνική του θέση, να δεχθεί τους περιορισμούς που του έχουν τεθεί στο πλαίσιο της ζωής του στην εργατική τάξη (το λεγόμενο παιδί της γωνίας «corner boy», ορολογία του W. F. Whyte), είναι με άλλα λόγια ο τύπος προσαρμογής του κομφορμιστή του Μερτον, που αποφεύγει τις προσπαθίες, τη διακινδύνευση και τις πιθανές απογοητεύσεις που επιχειρεί στις λύσεις του το παιδί του κολεγίου και, τέλος, ο τρίτος είναι να στραφεί στην εγκληματική συμπεριφορά (A. K. Cohen 1955, 104 επ., H. Mannheim 1965, 509).

Αυτή η τελευταία λύση θα τον οδηγήσει στη συμμορία ανηλίκων, στην ομάδα αυτή που σχηματίζεται από έναν αριθμό νέων οι οποίοι αντιμετωπίζουν ένα κοινό πρόβλημα (το χαμηλό status) και προσπαθούν από κοινού να διαμορφώσουν μια λύση σε αυτό τους το πρόβλημα, να ανεβάσουν δηλαδή το κοινωνικό τους status και την αυτοεκτίμησή τους εφαρμόζοντας μέσα στο πλαίσιο της ομάδας τις δικές τους αξίες.

Στη μελέτη του αυτή ο A. Cohen παρατήρησε ότι το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας των ανηλίκων εμφανιζόταν στο πλαίσιο συμμοριών, παρά ατομικά, καθώς επίσης ότι ήταν, κατά κύριο λόγο, «μη ωφελμιστική, μοχθηρή και αρνητική» (A. K. Cohen 1955, 25). Με αυτό εννοεί ότι η εγκληματικότητα ανηλίκων, σε αντίθεση με αυτήν των ενηλίκων, δεν εξυπηρετούσε κανένα «χρήσιμο» σκοπό: οι συμμορίες έλαβαν πράγματα που ουσιαστικά δεν ήθελαν ή δεν χρειαζόνταν, έκαναν βανδαλισμούς και κατέστρεφαν, και εμπλέκονταν σε συγκρούσεις με άλλες συμμορίες χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Στην εγκληματική τους συμπεριφορά περιλάμβαναν κάθε τι περιφρονητικό για την εξουσία και παράλογο για το μέσο πολίτη.

Ο A. Cohen υποστήριξε ότι οι πράξεις αυτές αποτελούσαν μεθόδους απόκτησης όχι υλικών αγαθών, όπως είχε διαγνώσει ο R. Merton, αλλά κοινωνικής θέσης (status). Στο ερώτημα πώς μια συμπεριφορά που θεωρείται αρνητική και υποτιμητική από μία ομάδα θεωρείται προβλητική για μια άλλη, ο A. Cohen απαντά ότι οι συμμορίες έχουν μία κοινότητα, ένα σύστημα αξιών διαφορετικό από το κυρίαρχο. Η αμφισβήτηση, λοιπόν, των αξιών της μεσαίας τάξης από τους νέους των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων είναι η εξήγηση της «παράλογης» εγκληματικής συμπεριφοράς των συμμοριών ανηλίκων.

Οι θεωρίες των R. Merton και A. Cohen διαφοροποιούνται σε αρκετά σημεία:

Κατ' αρχήν, ο R. Merton έδωσε έμφαση στον ωφελμιστικό χαρακτήρα του εγκλήματος - ως μέσου για την απόκτηση πλούτου - και επικέντρωσε στην «καινοτομία» ως αντίδραση στις πιέσεις της κοινωνικής δομής, ενώ η θεωρία του A. Cohen μοιάζει περισσότερο με την «εξέγερση» του R. Merton. Μια άλλη διαφορά μεταξύ των δύο συνίσταται στο ότι ενώ κατά τη θεωρία του A. Cohen η επιλογή της «εξέγερσης», ως τρόπου αντίδρασης στις κυρίαρχες αξίες, γίνεται σε συνάρτηση με τις επιλογές των υπολοίπων μελών της ομάδας, ο R. Merton εμφανίζει την επιλογή του τρόπου προσαρμογής ως ατομική υπόθεση.

Ο A. Cohen δεν απαντά στο γιατί ένας συγκεκριμένος νεαρός γίνεται παραβάτης και μέλος μιας συμμορίας και της εγκληματικής υποπολιτισμικής ομάδας, διότι ενδιαφέρονται περισσότερο για το γενικότερο κοινωνιολογικό ζήτημα σχετικά με τη δημιουργία της υποκοιλούτσρας σε μια ορισμένη ομάδα της κοινότητας και μάλιστα στην εργατική τάξη. Αναγνωρίζει ότι μπορεί να υπάρχουν δύο ή και περισσότεροι τύποι παραβατικών ανηλίκων, των οποίων η συμπεριφορά βασίζεται κυρίως σε υποπολιτισμικά ή ψυχολογικά χαρακτηριστικά, αφήνει όμως τη μελέτη των επί μέρους ατόμων στους ψυχολόγους και τους ψυχολογικούς, διότι δεν μελετά την εσωτερική δομή της οικογένειας αλλά το συνολικό της ρόλο στην κοινωνική δομή (A. K. Cohen 1955, 75).